

Александар Обреновић - Ђорђе Лебовић

Небески одред

Himmelkommando

ЛИЦА:

Зелени

Број 58964

Муселман

Проминент

Човек под капом

Рањеник

С. К.

Старац

Оберштурмбанфирер

Штурмфирер

Посилни

Ја сам А12750. Свој број носим тетовиран на левој руци већ дванаест година. До данас још нисам срео Непознатог освиенћимског друга са истим шарама на руци. Некада нас је било много. Када смо се постројавали за апел, редови су се отезали у недоглед и пребројавање је трајало сатима. Стари бројеви су одлазили и нестајали, место њих су пристизали нови и наши редови су увек били попуњени. Данас, када би нас постројили на велики генерални прозив, постављајући редом број до броја, између сваког човека зјапиле би празније од хиљаде цифара. Апел-плац би био скоро сасвим празан, а апел би се завршио за пет минута. Пет милиона људи не би се одазвало на прозив. Живели смо у близини крематоријума, осећали смрад његовог дима и посматрали ноћу пламене језичке који су излазили из високог димњака - па ипак нисмо ништа знали о догађајима који су се одигравали унутар високих зграда од црвених опека. Оданде се никад нико није враћао. Једног новембарског јутра пошло је седамнаест људи из Баулајтунгкомандо у Биркенауу са задатком да сруши крематоријуме и да уништи све трагове злочина. Ја сам, био један од те седамнаесторице. Повратку се нисмо надали. Наше кревете још истога дана заузеле би други. Те исте вечери вратило се у логор седамнаест престрављених и од страха ошамућених људи. Пролазили смо кроз неми и густе шпалир логораша. Отишли смо у своје бараке праћени гомилама радозналаца. Нашим причама онда још нису веровали. Из дана у дан одлазила је Баулајтунгкомандо да руши крематоријуме I и II. Ја сам радио као стаклар: вадио сам прозорска окна, обележавао их бројевима и слагао у велике дрвене сандуке обложене сламом. Два колоса била су демонтирана и спакована

у вагоне са највећом тачношћу. Ми смо одуговлачили посао судећи да је крај радова и наш крај. Сувише смо видели да бисмо смели то да преживимо. Ту, у кругу крематоријума II, срео сам 33142. Имена му се не сећам. Првог дана дао ми је хлеба и сланине. Касније сам одлазио к њему, јер сам био гладан, а он је увек имао нешто за јело. Зима нас је затекла на старом послу. Шлеске зиме су оштре, снег је често падао и кроз изваљена врата и прозоре дувао је ледени ветар. 33142 ме је одводио у своју собу на тавану и од заосталих празних кревета ложио ватру умалој лименој пећи. Пржили смо хлеб на врелом лиму и кували кромпире у једној великој здели. У тој собици 33142 живео је сам. Био је један од преосталих петнаест чланова Химелкомандо. Цео дан је проводио са мном, а већ у рану зору стајао је на капији гледајући низ пут који је водио из Освиенћима. Лице му се увек разведравало кад би ме угледао. Увек је имао за мене хлеба, маргарина или сира. Ја сам доносио код њега прозорске рамове и вадио, с времена на време, по које стакло из окна, а он ми је причао о себи и о животу који су проводили међу зидовима крематоријума. За Божић два дана нисмо ишли на посао. У логору је била подигнута висока јелка, уз ручак смо добили за додатак по пет куваних кромпира, а по подне смо слушали концерт. Кад смо поново дошли на радно место, 33142 није стајао поред капије. Таванска соба била је празна, а неко је изнео малу лимену пећ. Рекли су ми да су сву петнаесторицу сахранили у дну дворишта, тамо где је било велико ђубриште. Тражио сам његов гроб, али никаквих трагова није било у смрзнутој земљи. Поскидали смо црепове са крова, срушили смо таванске греде, а доле у »бункеру« избушили рупе за динамит. Почетком јануара дигнут је у ваздух крематоријум I. Тринаестог смо први пут чули рику руских топова. Радили смо ужурбано и седамнаестог смо успели да дигнемо у ваздух предњи део крематоријума II заједно са високим димњаком. Те исте ноћи напустили смо изненада Освиенћим, гоњени у лудом трку путевима Шлеске, док је иза нас тутњао фронт.

Крематоријуми су остали онако како смо их напустили, и тако стоје и данас. У дворишту једног од њих леже сахрањени последњи чланови Небеског одреда.

Трудићу се да оживим приче свог пријатеља 33142. Можда ћу у свом причању нешто да изменим или да прескочим, лица која ћу поменути можда у стварности и нису постојала, али постојало је све оно што их је окруживало. У једној врелој таванској соби задимљене, ружне зграде од црвених опека можда су изговорене исте речи и учињени исти покрети као у овој причи. Личности ће говорити језиком који ће свима бити разумљив, а не логорашким жаргоном, који би могли да разумеју само они који су били тамо. Да бисте имали што сликовитију представу, замислите да се ово догађа на позорници. Све је обично почињало овако:

У мрклу ноћ, док киша пљушти, фашисти би у крематоријумски

круг довели групу логораша и остављали их ту под јаком стражом да чекају. Дуго би се чуо само жагор покислих људи и пљуштање кише. Одједном би се кроз ноћ разлегла команда ШТУРМФИРЕРА: (који је вршио дужност командантовог ађутанта) Мирно! (Тада је настао тајац. Потом се чула шкрипа командантовних чизама и бат његове пратње. Командант је био један оберштурмбанфирер. Он заузео своје место на средини позорнице, а ШТУРМФИРЕР лупи потпетицама и поднесе рапорт) Господине Оберштурмбанфиреру, вечерас у 21,30 из локра Аушвиц I, стигао је у потпуном реду и бројном стању нов транспорт здравих хефтлинга за рад у Зондеркомандо.

ОБЕРШТУРМБАНФИРЕР: Јесу ли сви способни за рад?

ШТУРМФИРЕР: Да, господине оберштурмбанфиреру.

ОБЕРШТУРМБАНФИРЕР: Онда да пређемо на ствар. (и обрати се логорашима) Ја сам овде командофирер. Нећу дуго да вас гњавим. Ви сте сви зрели људи и надам се да ћемо се брзо и лако споразумети. Овде је крематоријум у коме се уништавају сви непријатељи Вође и сав баласт Нове Европе. Ви ћете радити у Химелкомандо, да ме боље разумете - у Небеском одреду, како су ваши претходници духовито назвали ту екипу. Ваша дужност биће да наше непријатеље убијате и спаљујете. Тај посао обављаћете три месеца. По истеку тог рока ликвидираћемо вас, а на ваше место доведићемо другу групу. Јасно? Добро. Не желим никога да присиљавам. Ако неко неће да ради тај посао, нека слободно иступи из строја. Биће одмах стрељан. Има ли таквих? А тако! Добро. Још? Више нема? Добро. Штурмфиреру, вршите своју дужност.

ШТУРМФИРЕР: Разумем, господине оберштурмбанфиреру.

Напред! Стој! Пали!

Разлегао се рафал аутоматског оружја, а затим у муклој тишини

ОБЕРШТУРМБАНФИРЕР (рече) Господо, има ли још кога?

Нема? Добро. Све остало биће вам касније саопштено. (Потом се обрати свом ађутанту) Разведите их по собама.

ШТУРМФИРЕР: Разумем, господине оберштурмбанфиреру.

Соба у коју су одведени они о којима ћу да вам причам била је иста као собе осталих хефтлинга: сиво обојена, са писком таваницом, једним вратима и једним прозором са дебелим решеткама. Ако замислите ту собу на позорници, онда би врата била на средини зида у дубини, а прозор се не би ни видео, јер се налази негде иза десног портала. Само његов решеткасти оквир пројектовао би се на зиду у коме су врата, кад је видно, или кад преко њега пређе светлост рефлектора. Дуж бочних зидова налази се по један двоспратни кревет, а такође и са сваке стране врата по један. На зидовима се налази неколико алкаво окачених фотографија и поцепана слика наге жене из неког илустрованог часописа, а изнад врата лепим крупним словима пише: ARBEIT MACHT FREI. Дуж левог зида, уз сам строп, широка цев. На средини собе грубо склепани дрвени сто, а око

њега столице и клупица. На столу, у зарђалој конзерви, струк спарушеног пољског цвећа. Хефтлинзи су у мраку гурнути у собу. Светлост рефлектора неколико пута пређе преко њихових непомичних фигура. Најзад један хефтлинг окрете прекидач који се налазио поред врата и собу осветли сијалица која је висила изнад стола. У соби је владао неред. Светлост није покренула људе у бедним, логорашким оделима. На левој страни капута налази им се број, почетно слово нације и троугао у боји који означава по ком су основу доведени у логор. На пример, онај здепасти човек, кратког врата, који је стајао са рукама у џеповима, до кревета изнад кога је прозор, имао је зелени троугао, а то значи да је криминалац. Назовимо га просто ЗЕЛЕНИ. Он има око 40 година и скоро исто толико килограма. Имао је бољу врсту логорашког одела, али се неуредно носио. Као и сви остали, ошишан је до главе. Преко пута њега, на првом спрату кревета, седео је човек истих година, исте тежине и гледао у под. Број на капуту био му је 58964, а троугао црвен, што значи да је политички кривац. И његово одело је боље врсте. Зовимо га 58964. Онај тридесетогодишњак који је седео на столу и буљио у своју мокру капу имао је одело од поцепаних пругастих крпа, право муселманско одело, а то значи да је у логорској хијерархији био на најнижем ступњу, или, речено логорашким речником, он је био МУСЕЛМАН. Био је нешто пунији од осталих и свежији. Само је он имао дрвењаке на ногама. Троугао му је био црвен. Међутим, човек од 42-45 година, са жутиим, подбулим лицем, који је седео на столици између стола и кревета на коме се сместио 58964, имао је скоро ново, уредно одржавано одело најбоље врсте која се у логору могла замислити. Сигурно је радио у логорским магацинима и тамо се докопао тог одела. Такве људе логораши су звали »проминентима«. Нека се и он зове ПРОМИНЕНТ. На првом спрату кревета, поред прозора, седео је сићушан човек, боље рећи живи костур у муселманском оделу. Имао је око 45 година и никада није хтео да скине капу с главе. Назовимо га зато ЧОВЕК ПОД КАПОМ. Он има жути троугао на капуту. Поред врата стоји младић од 27 година и држи миску у рукама. Његова глава је сва умотана у прљаве завоје, тако да му се лице једва и види. Зваћемо га РАЊЕНИК. И он има црвени троугао. Можда је имао нешто преко 30 година онај што се ослонио на кревет на коме је седео 58964, али то је било тешко утврдити, јер је био најмршавији од свих. На капуту и спреда и страга крупним словима писало му је С. К. То значи да је био у Штрафкомандо. Први се покренуо. МУСЕЛМАН (Боље речено, покренуле су се само његове руке. Почео је да цеди своју пругасту капу. Најзад крто рече) Мокра је... (Сви осташе као и пре. Дуго се чуло само пљуштање кише. Он настави) Скроз сам мокар. Какво грозно време... (И погледа људе око себе, очекујући да ће од њих чути коју добру реч. Али узалуд. Они га просто нису примећивали. Најзад)

ЗЕЛЕНИ (проговори одсутним гласом) Изгледа вечерас...
нећемо добити да ждеремо.

58964 не подиже очи. Остали погледаше Зеленог. Представа о
јелу преплави њихову свест и загосподари њима као пламен
хартијом. Онда поново клонуше. РАЊЕНИК преврте у рукама
дватри пута своју црвену миску, па је безвољно баци.

МУСЕЛМАН (преста са цеђењем своје капе и рече гласом
човека који је већ одавно то прорекао) Ето... сад је још мокрија
него пре...

ПРОМИНЕНТ: Има ли ко од вас пертле? Сувишне... мислим.
Да ми позајми... То јест да ми прода... Треба ми само једна... то
јест... да... доста је једна...

Нико му не одговори, зато он покуша да од искиданих делова
пертле направи нову, али му тај посао зададе доста муке.

С. К.: Нигде нема пећи, а ужасно је топло. Не разумем зашто!
Добро би било кад би неко отворио прозор.

Ова примедба учинила је само то да је

МУСЕЛМАН (надланицом обрисао зној са чела, при чему је
оборио кутију од конзерве у којој је стајало цвеће. То га збуни и
он узе да скупља цвеће говорећи) Нисам хтео... Сасвим
случајно. Заиста нисам хтео. Па шта? То је старо цвеће. Сасвим
је спарушено... као слама...

У том се отворише врата и уђе СТАРАЦ од око 60 година,
доста доброг изгледа. Имао је црне цивилне панталоне увучене
у чарапе и логорашки капут, који као да је за њега кројен. Из
горњег џепа на капуту вирили су му наливперо и кутија за
наочаре. Сви су остали на својим местима, поздрављајући
придошлицу само летимичним погледима. Он је ходао спорим,
али за логораша ипак сигурним корацима. Обилазио их је све
редом загледајући им лица и ознаке на капутима. Он је
очигледно бивао све нервознији. Пошто је све брзо прегледао,
пође излазу, но тад лењо рече

ЗЕЛЕНИ: Тражиш неког, стари?

СТАРАЦ га бесно погледа и изађе залупивши јако вратима.

Њихов тресак као да је пробудио хефтлинге и

С. К. (рече скидајући свој мокри, исцепани капут) Неко маторо
њушкало.

МУСЕЛМАН: Доброћудно изгледа... Пребројавао нас је.

Сигурно ћемо добити хлеба. Који је данас дан?

РАЊЕНИК: Ваљда уторак.

МУСЕЛМАН: Дабоме! Шта сам вам рекао? Данас ћемо добити
»цулаг«.

ЗЕЛЕНИ: Цулаг? Вражју матер! Добићете коњску балегу као

цулаг, а не хлеб. Не волим транспорт... То некако избаци човека из колосека. Не знаш одакле да почнеш. А да сам у логору...

Ако ништа друго, »организовао« бих љуске од кромпира.

Направио бих једну... ух, боговску »бункер-чорбу«. Такву чорбу какву за последњих седам година нисам јео.

РАЊЕНИК: Већ седам година си у логору?

ЗЕЛЕНИ: Осам. Али пре седам година направио сам »бункер-чорбу« у којој је био један цео пилећи батак. Цео пилећи батак... мек, сочан... Додуше од цркнутог пилета. Сад бих направио обичну чорбу.

МУСЕЛМАН: Porco Dio, ала би то била гозба. Кусао бих тако... тако... тако...

ЗЕЛЕНИ: Шта би ти, Муселмане, кусао?

МУСЕЛМАН: Шта? Како шта! Чорбу од кромпирових љуски.

ЗЕЛЕНИ: Чију чорбу?

МУСЕЛМАН: Па... па... Свеједно...

ЗЕЛЕНИ: Ја своју чорбу једем сам. Утуви то: сам! А сад: куш!

Та... врућина... Каква страшна врућина!

С. К.: Требало би отворити прозор.

РАЊЕНИК: Може се направити добра чорба и од репе. Испадне некако гушћа од »бункер-чорбе«.

С. К.: Ми у С. К. јели смо пресну репу. Нисмо могли скувати чорбу. Није било ватре... Слушајте! Изгледа да разносе храну!

Сви су се окренули према вратима. Први пут откако су ушли у собу 58964 подиже поглед. ЧОВЕК ПОД КАПОМ се исправи на свом лежишту. Сви су у напетом шичекивању. Тишину прекиде

ЗЕЛЕНИ: Ништа! (и изађе)

МУСЕЛМАН: Идем И ја.

С. К.: Лагершпер је. Не играј се!

МУСЕЛМАН: А како је он?

РАЊЕНИК: Настрадаће.

МУСЕЛМАН (хитро приђе кревету с леве стране врата. Попе се на њега али му се тамо очигледно није свидело и он претрча и успеитра се на други спрат кревета с десне стране врата и рече) Тако...

Скиде капут и распростре га по кревету да се суши. РАЊЕНИК је заузео место испод њега. 58964 се опружи по лежишту на коме је све до сада седео. После краћег двоумљења приђе му ПРОМИНЕНТ (и рече шапатов) Извините... ја сам... Болестан сам. Молим вас не казујте то никоме... Они ће ме... ви већ знате... А тешко сам болестан... Погледајте како су ми ноге отекле... Устутште ми своје место, не могу се сваки час пењати горе. Ви схватате? Учините ми то и ја ћу вам се одужити кадтад.

58964 му не одговори ништа и попе се на горњи спрат.

ПРОМИНЕНТ: Хвала.

58964 га зачуђено погледа. С. К. се сместио испод ЧОВЕКА ПОД КАПОМ који је остао непокретан на свом старом месту.

С. К.: Пуши ми се...

РАЋЕНИК: И мени.

С. К.: Имаш ли?

РАЋЕНИК: Ни трунке.

С. К.: Нисам ни дим повукао откад сам у С. К. Пушили смо струготину замотану у крпе. Дао бих све за једну махорку...

Можда неко има пикавац?

ПРОМИНЕНТ: Треба се одрећи пушења. И ја сам некада пушио... Много. Али сам се одрекао.

С. К.: Ја не могу.

МУСЕЛМАН: Зашто то бацаш? (Те речи биле су упућене РАЋЕНИКУ, који је тога тренутка бацио на под једлу дебелу књигу у црном повезу. Њу је нашао под својим ћебетом) Жуљила ме.

МУСЕЛМАН: Не мари. Можда је добра за читање. Волим да читам лепе ствари. Како се зове?

РАЋЕНИК: Талмуд.

МУСЕЛМАН: То је... на француском?

РАЋЕНИК: Не. Јеврејска библија. Занима ли те то?

МУСЕЛМАН: Таман посла! То је крволочна књига. У њој сигурно пише како се кољу хришћанска деца у чинагоги за њихове проклете празнике. Слушао сам доста о томе.

РАЋЕНИК: И ја.

МУСЕЛМАН (упита Човека под капом) Је ли то истина?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ се направи као да није чуо питање и оста миран са погледом прикованим за књигу.

МУСЕЛМАН: Је ли то истина?

С. К.: Не могу више да подносим ову врућину. Хеј, ти, (рече Човеку под капом) отвори тај прозор!

ПРОМИНЕНТ: Немојте. Погушиће нас дим и смрад.

С. К.: Какав смрад?

ПРОМИНЕНТ: Од спаљених. Зар ви нисте ништа осетили док смо напољу стајали? Зар га и овде не осећате довољно?

РАЋЕНИК: Сигурно да осећамо. Не отварај прозор!

С. К.: Глупости. Није то ништа ново - тај смрад. Отвори прозор!

Та помакни се, отвори! Јеси ли глув, контузован, шта ли?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ није се мицао.

С. К. (се попе на кревет и отвори прозор) Стварно... смрди...

ПРОМИНЕНТ: Јесам ли рекао? Затворите!

МУСЕЛМАН: Затвори! То смрди као... као... Затвори, Греко!

РАЋЕНИК: Затвори...

С. К. (затвори невољно прозор, па сиће на своје место и рене)

Пре или после мораћемо се сви на то навикнути.

Врата се отворише и уђе

ЗЕЛЕНИ: Ни љушчице. Никуд се не може. Лагершпер.

РАЋЕНИК: Играш се главом због једне љуске.

ЗЕЛЕНИ: Морам да једем. Морам и - квит!

МУСЕЛМАН: Деле ли већ »цулаг«?

ЗЕЛЕНИ: Исусе!... Натераће човека да поједе своја сопствена

говна, ако их још има. Кроз прозор сам видео гомилу цивилки.
Стоје, тамо поред жице.

МУСЕЛМАН: Откуд овде жене? Ти си луд.

ЗЕЛЕНИ: Иди и погледај.

МУСЕЛМАН: Али... ко су оне?

ЗЕЛЕНИ (слеже раменима и приђе слободном лежишту. Седе на кревет па се диже и пипну цев, али одмах цимну руку назад) Ала је то врело! Радијатор, а? Тако дакле, пријатељи моји! Искористили сте прилику док нисам био овде и зграбили најбоља места, а мени сте оставили да се кувам на овом шпорету. Захваљујем на пажњи, али мени не одговара та клима. Хм, да видимо где ћу да се сместим. (Погледа по свима и приђе Муселману) Силази, то је моје место!

МУСЕЛМАН: То је моје место.

ЗЕЛЕНИ: Рекао сам да је моје. Зар то није доста?

МУСЕЛМАН: То је моје место!

ЗЕЛЕНИ: Силази!

МУСЕЛМАН: Али... То... то се не може... Ти не можеш само тако...

ЗЕЛЕНИ: Све ја могу. Кад ти будеш осам година у »К. Ц.-у«, и ти ћеш све моћи. Марш доле!

МУСЕЛМАН: Слушај... Ја сам овамо први дошао, први сам ово место заузео...

ЗЕЛЕНИ: Пази, бројим до три.

С. К.: Чуј, нема смисла... Он се тамо први попео, ја мислим...

ЗЕЛЕНИ: Зачепи! Не занима ме шта ти мислиш! Један...

МУСЕЛМАН: Али с којим правом?

ЗЕЛЕНИ: Два...

МУСЕЛМАН: Сви су видели да сам ја овде први дошао.

ЗЕЛЕНИ: И... три!

МУСЕЛМАН: Нећу доле! Ево питај све ко је први овде легао... Ево питај...

ЗЕЛЕНИ му је окренуо леђа и пошао слободном кревету.

Полако скиде ћебе са кревета.

МУСЕЛМАН: Нећу! Нећу - и готово!

ЗЕЛЕНИ стресе прашину са ћебета. МУСЕЛМАН се придигао на лактове и нетремице га је посматрао. РАЊЕНИК је за цело време ове препирке био заузет својим завојима од поцепане кошуље. Његов посао је био скоро завршен кад га упита

С. К.: Ко те је премлатио, Франсе?

РАЊЕНИК: Успомена из Мајданека.

С. К.: Био си у Мајданеку?

РАЊЕНИК: Да.

ПРОМИНЕНТ: Ви сте били у Мајданеку? Али тамо су Руси!

ЗЕЛЕНИ је за то време савио ћебад и бацио свежањ на Муселманов кревет.

МУСЕЛМАН: Шта хоћеш с тим? Рекао сам да нећу доле. Чуо си кад сам рекао.

ЗЕЛЕНИ је сео на кревет и почео да скида своје ципеле.

РАЊЕНИК: Руси су улазили на једну страну Мајданека а нас су на другој терали напоље. Трчали смо као да Руси нас гоне.

МУСЕЛМАН: Бежали сте од Руса?

РАЊЕНИК: А шта смо могли? Иза нас је ишао одред СС.

Пуцали су без престанка. Ко је био последњи, добио је у леђа.

ЗЕЛЕНИ (рече скидајући капут) Зашто ниси кидао у тој гужви?

РАЊЕНИК: Ко је рекао да нисам? Зато и изгледам овако.

ПРОМИНЕНТ: Метак?

РАЊЕНИК: Кундак.

ЗЕЛЕНИ: Добар посао... Зналачки. (Бацио је своје одело горе на кревет)

МУСЕЛМАН: Ја одавде не силазим!

ПРОМИНЕНТ: Јесте ли видели Русе?

РАЊЕНИК: Неки тврде да су видели њихове тенкове.

С. К.: То значи...

ПРОМИНЕНТ: Не значи! Њима се не иде даље. Да су хтели, досад би одавно били овде.

С. К.: Можда нису ни заузели град.

ЗЕЛЕНИ се попео на Муселманов кревет.

МУСЕЛМАН: Нећу да сићем и готово! Пусти ме... (Борба није дуго трајала. Муселман се ускоро нашао на поду.)

ЗЕЛЕНИ: Видиш, то је моје место.

МУСЕЛМАН: Ти... Ја ћу ти... Причувај се! Кажем ти: чувај се!

С. К.: Али... ако крену? Њима сваког тренутка може да падне на памет да крену и онда...

ЗЕЛЕНИ: И онда је наш крај. Ови ће нас побити пре него што нам баћушке појеле добро јутро.

МУСЕЛМАН: Ја нећу дозволити да ме убију.

ЗЕЛЕНИ: Ти нећеш дозволити? Ти? Муселманска њушко, хоћеш ли икада да схватиш да сви ми, заједно са целим светом, за њих не вредимо ни колико један коњски прдеж. И... доста је било наклапања, сад хоћу тишину!

МУСЕЛМАН: Одмах ћете бити услужени, ваше величанство. Колико година желите да ћутимо? Хоћете ли пред спавање да узмете соду бикарбону?

ЗЕЛЕНИ: Кушуј! Спава ми се.

МУСЕЛМАН: Мислиш да те се ја бојим?

ПРОМИНЕНТ: Зашто се свађате? Умирите се.

МУСЕЛМАН: Па ја се не свађам, али он је несносан и... А ти, што ме тако гледаш? Подсмеваш ми се, а? Хајде да видимо да ли ће ти ово бити смешно: Силази! Хоћу ту да спавам. Скачи! Допада ми се то место!

Међутим ЧОВЕК ПОД КАПОМ, коме су ове речи биле

упућене, и даље је мирно седео и трептао очима.

ЗЕЛЕНИ: Охо-хо, ала си ти велики јунак! Почињем да те се плашим.

МУСЕЛМАН: Хајде ти, ти крематоријумско ђубре, торњај се доле! Брзо, само брзо!

ЧОВЕК ПОД КАПОМ се не уплаши. Полако и сталожено извади из недара сметно мали окрајак саламе и поче њиме да маше испред Муселмановог носа. Сви упреше поглед у тај комадић меса.

ЗЕЛЕНИ: Исусе! Цело следовање!

МУСЕЛМАН: Porca Madona... Салама! Откуда сад? Шта хоћеш с тим?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ се само смешкао и махао саламом.

МУСЕЛМАН: Та говори!

РАЊЕНИК: Неће он с тобом да говори.

МУСЕЛМАН: Зашто? Откуд знаш?

РАЊЕНИК: Знам. Знам да неће да говори с тобом. Неће ни са осталима.

МУСЕЛМАН: Је ли луд?

РАЊЕНИК: Није. Не знам... Можда...

ЗЕЛЕНИ је као хипнотисан силазио с кревета не скидајући поглед са саламе.

МУСЕЛМАН: А? Даћеш ми саламу ако ти не узмем место? Је ли то?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ одобравајући климну главом. ЗЕЛЕНИ се приближио и већ се спремао да шћапи окрајак кад

МУСЕЛМАН (рече) Добро. Дај! Ипак си шашав...

Затим брзо седе за сто и поче да је гута. Зелени и С. К. такође седоше за сто гледајући како салама нестаје у Муселмановим устима. Онда

ЗЕЛЕНИ (извади велики перорез и претећи рече) Дај саламу!

МУСЕЛМАН прогута остатак саламе.

РАЊЕНИК (рече Зеленом) У Мајданеку би те због тога линчовали.

ЗЕДЕНИ: Знам ја, ваљда, логорске законе. Нисам хтео да му је отнем. Хтео сам да му дам нож да исече саламу на танке режњеве. Тако би дуже жвакао.

МУСЕЛМАН устаде и без речи леже на кревет.

ЗЕЛЕНИ (пљуну и рече обраћајући се Човеку под капом) Имаш ли још штогод за клопу, ти, трговче?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ показа празне руке и опружи се по лежишту.

ПРОМИНЕНТ: Леп нож.

ЗЕЛЕНИ: Леп.

ПРОМИНЕНТ: Како сте уопели да га прошверцујете? Мени су узели чак и једну зарђалу чиоду.

ЗЕЛЕНИ: Говориш ли ти то мени: ви?

ПРОМИНЕНТ: Да.

ЗЕЛЕНИ: Зашто?

ПРОМИНЕНТ: То је једино што ми је остало. (У том у собу уђе

СТАРАЦ и рече) Ко вам је наредио да легнете? На ноге!

Лешинари! На ноге!

Сви брзо поустајаше. Једино је ЧОВЕК ПОД КАПОМ сишао полако.

СТАРАЦ: Тако! Нико не сме да легне док не донесем радни налог. За спавање имате доста времена. Буђење је тек у пола четири. Где је осми?

С. К.: Осми?

СТАРАЦ: Овде има места за осморицу. Где је осми?

С. К.: Нема осмог. Ми смо последњи добили собу.

СТАРАЦ: Тако? Ако сте слагали - пропали сте.

ЗЕЛЕНИ: Зашто бисмо те лагали, стари? Нема осмог. Би ли запалио цигарету?

СТАРАЦ: Не.

ЗЕЛЕНИ: Зашто? Имам одличну махорку. Погледај. 'Ајде, зави једну...

СТАРАЦ: Хоћеш да ме поткупиш? Знаш ли да сад могу све то да ти одузmem, а тебе да окачим о »зелену жирафу«?

ЗЕЛЕНИ: Уради то ако хоћеш, али најпре зави једну.

СТАРАЦ (узимајући дуван, рече) Ти си вешт »организатор«.

Чак и овде је оскудица у дувану.

С. К.: Дај и мени да завијем.

ЗЕЛЕНИ: Шкодиће ти.

С. К.: Вратићу ти.

ЗЕЛЕНИ: Не дам. (Извади шибицу и рече услужно) Да запалим?

СТАРАЦ: И то си пронео? Богме, ти ћеш моћи добро да живиш.

С. К.: Један дим само...

ЗЕЛЕНИ: Та престани!

С. К.: Даћу ти за њега после целу цигарету.

ЗЕЛЕНИ: Попуши је ти. Стари, кад ћемо добити вечеру?

СТАРАЦ: Сутра.

ЗЕЛЕНИ: Христа му, ја ћу дотле умрети. Већ два дана кишта нисмо стрпали у црева.

СТАРАЦ: Од сутра ћете имати бољу храну него пилоти Luftwaffe.

МУСЕЛМАН: Овде има доста хране?

СТАРАЦ: Има.

МУСЕЛМАН: Има и »цулага«?

С. К.: Стари, дај ми ти један дим.

СТАРАЦ: Никоме не дајем оно што се мени свиђа.

РАЊЕНИК: Шта ти представљаш овде?

СТАРАЦ: Ништа. Представљам нешто више него сви ви заједно. Довољна је само једна моја реч и придружићете се онима тамо доле.

МУСЕЛМАН: А ко су те жене... тамо доле?

СТАРАЦ: Рећи ћу ти кад си толико радознао: то су оне које ћеш ти и твоја сабраћа сутра ликвидирати.

МУСЕЛМАН: Како? Како мислиш... ликвидирати?

СТАРАЦ: Претворити у пепео, ако ти се тај израз више свиђа.

МУСЕЛМАН: Хоћеш да нас уплашиш - ето шта хоћеш!

СТАРАЦ: Чујеш ли како нешто хуји у овој цеви? То се сад пењу на небо они који су доведени јутрос.

ЗЕЛЕНИ: Али доле их има много.

СТАРАЦ: Само око пет хиљада. То је посао од десет минута.

ПРОМИНЕНТ: Шта то говорите? Пет хиљада за десет минута?

СТАРАЦ: Понекад два-три минута више, ако се не ради довољно брзо.

МУСЕЛМАН: То си ти измислио. Ја нећу да убијам.

СТАРАЦ: Хоћеш. Мораћеш. Зар ниси чуо шта је малочас рекао командофирер? Зар нико од вас није чуо? Занимљиво.

ПРОМИНЕНТ: Пет хиљада за десет минута... То је немогућно! То је апсурд!

СТАРАЦ: Запамтите: овде не постоји »немогућно«. Постоји само »бункер«, а тамо је све могућно. Одиста добар дуван.

Одавно нисам пушио овакав. Просто ми је жао да га пушим.

МУСЕЛМАН: Шта је то »бункер«?

С. К.: Преклињем те, дај да повучем само један дим. Не могу више да издржим.

ЗЕЛЕНИ: Нема »никс«, Греко.

МУСЕЛМАН: Шта је то »бункер«, питам те?!

СТАРАЦ: Зашто си био у С. К.?

С. К.: Крао сам зелене јабуке.

СТАРАЦ: Колико си украо?

С. К.: Три. Хоћеш ли ми дати један дим?

СТАРАЦ: Рекао сам да нећу.

МУСЕЛМАН: Стари, реци нам шта је »бункер«?

РАЊЕНИК: Доста с тим питањима!

СТАРАЦ: Хоћеш да знаш шта је »бункер«? Рећи ћу ти: то је најмодерније и најсавршеније губилиште на свету.

58964: Губилиште је губилиште.

СТАРАЦ: Зар? Ово је патент Made in Germany. Критичњак у бетону.

МУСЕЛМАН: Ти сад говориш о »бункеру«?

СТАРАЦ: Не. Не постоји бункер. Купатило, то да. Запамтите: купатило, Washraum, купка, fürdöhàz. Два реда тушева на стропу, два шупља гвоздена стуба обмотана дебелим челичним жицама и једна једина врата која служе само за улаз.

МУСЕЛМАН: Мислиш да не знамо како изгледа купатило?

СТАРАЦ: Ко је говорио о купатилу? Нема за то воде, нема

славина, нема водоводних цеви...

ПРОМИНЕНТ: Рекли сте да има тушева?

СТАРАЦ: Има. Они који улазе очекују да из њих потече вода.

МУСЕЛМАН: А шта тече из тушева?

СТАРАЦ: Ништа.

ЗЕЛЕНИ: Знам и без тебе: гас.

СТАРАЦ: Рекао сам: ништа. Тушеви су прикуцани ексерима за таваницу.

ЗЕЛЕНИ: Ти говориш о гасној комори.

СТАРАЦ: Говорим о купатилу!

МУСЕЛМАН: Гасна комора? Какав гас?

СТАРАЦ: Циклон.

ПРОМИНЕНТ: Откуд улази гас, стари?

СТАРАЦ: Ти га убацујеш.

МУСЕЛМАН: Он?

СТАРАЦ: И ти. И ти. Сви ви.

ПРОМИНЕНТ: Како?

СТАРАЦ: Кроз отвор на таваници. Има два отвора, тачно изнад шупљих стубова. На њима је гвоздени поклопац. Као на шахту. Ти дођеш и отвориш поклопац. Људи погледају горе. Сви гледају тебе. Ти бацаш циклон-бомбу у леви отвор, а ти, ти у десни. Дно бомбе је од стакла. Стакло се разбије. Ти брзо спустиш поклопац. Људи те више не гледају.

С. К: Доста с тим, забога!

СТАРАЦ: Да, то је стварно доста. Две бомбе, то је доста. Свега вас двојица, ти и ти, свега две бомбе и две хиљаде људи. И то је доста.

ЗЕЛЕНИ: А затим?

СТАРАЦ: Гледаш кроз округли прозорчић на вратима. Гледаш и чекаш. Нико не живи вечито. Тамо доле вечност траје највише пет минута.

С. К: Молио бих бамо један дим. Један...

ЗЕЛЕНИ: Затим?

СТАРАЦ: Затим их одвезете на печење.

МУСЕЛМАН: Где?

СТАРАЦ: Све више те занима? Печете их у пећима као пекар хлеб, али као заборавни пекар, као пекар који не извуче на време хлеб из пећи па му потпуно изгори. Потпуно! Осетили сте како је под топао? Пећи се налазе тачно под вашим ногама. Ова цев одводи дим из »одаје пећи« у главни димњак. Вечерас вас греју Јевреји из Лвовског гета. Централно грејање, рационално коришћење горива... Сад сам се сетио... Не заборавите да није дозвољено држати врата отворена. Морате да се навикнете на високу температуру. Да... Верујте да потпуно сагоре за пет минута.

С. К.: Доста! Нећу да те слушам! Не можеш да ме присилиш на то.

ПРОМИНЕНТ: Пустите га. Причајте даље. Изгледа да је рад потпуно механизован? То ме веома интригира.

СТАРАЦ: Ессе homo! Ессе homo! Браво, Полен! Као што си рекао, поступак је механизован. Нико од вас не мора много да мисли...

С. К.: Нећу да те слушам! Ућути!...

МУСЕЛМАН: Не живцирај се. Пусти га да вежба машту.

РАЊЕНИК: Али како то да се ти људи који одлазе у смрт не побуне? Него тако мирно... као телад.

СТАРАЦ: Они уопште не знају да одлазе у смрт.

РАЊЕНИК: Нису ваљда слепи!

СТАРАЦ: Слепи? Не. Заслепљени, то да. Ти им кажеш да ће ићи на купање. Они ти верују. А зашто и не би? Били су на путу пет дана, недељу дана, у затвореним вагонима, нечисти су, жедни...

С. К.: Ја вас не разумем... Зашто га слушате? Зашто допуштате да говори?

МУСЕЛМАН: Мислиш да му ја верујем?

СТАРАЦ: Дакле... одведеш их доле у чекаоницу пред купатилом. Ту им кажеш да се свуку. Чекаоница је лепо уређена: клупе, нумерисани чивилуци. Разуме се, кажеш им да запамте број вешалице на коју су обесили одећу. Да после купања не траже... Да... Затим им ти поделиш пешкире, а ти сапуне. Додуше сапуни су од гипса, али то не смета јер су вешта имитација. Онда их уведете у купатило... А зашто тај осми никако не долази?

ЗЕЛЕНИ: Рекли смо да нема осмог.

СТАРАЦ: Кажете: Нема осмог. Тешко вама ако ме лажете. Ја се не шалим... Где сам то стао? Да... Прво иду жене са децом...

РАЊЕНИК: Слушај, стари, можеш ти причати шта хоћеш, ја ћу их обавестити куда иду.

СТАРАЦ: Можеш. Зашто не би могао? Али онда ћеш и ти и сви твоји другови у дим. Заједно са онима које си хтео обавестити. То је час посла. Покушај.

РАЊЕНИК: Можда ћу и покушати.

СТАРАЦ: Само изволи. »So wie so Krematorium, so wie so Brgzezinka«... то је тако свеједио. Него, да се вратимо на механизацију. Кад је све готово, слажете лешеве у лифг. Он се налази одмах до врата. Други за то време скупљају одећа са чивилука. То је најсјајнија прилика да се снабдете свиме што је потребно. А лифтом се пењете у »зубну ординацију«.

ПРОМИНЕНТ: Где?

СТАРАЦ: У »зубну ординацију«. Тако се зове соба са црним зидовима. Ту се ваде златни зуби.

ЗЕЛЕНИ: Ко вади?

СТАРАЦ: Ти.

ЗЕЛЕНИ: Врага!

СТАРАЦ: Злато узимају они... Ти натовариш мртве на вагонете и возиш их у пећи. После пет минута из пећи лопатом вадиш пепео.

ПРОМИНЕНТ: Али, допустите, колико су велике те пећи кад

могу да униште пет хиљада за десет минута?

СТАРАЦ: Добро постављено питање. Интелигентно запажаш. Пећи раде много спорије од купатила. То је главни проблем, Засада зубна ординација служи као магацин. У данима кад нема транспорта спаљујете лешеве из магацина.

58964: Је ли... шта мислиш ти о ономе што нам је рекао командофирер? Чуо си шта је рекао?

СТАРАЦ: Да.

ЗЕЛЕНИ: Је ли он озбиљно мислио кад је казао да ће нас кроз три месеца...?

СТАРАЦ: Никада нисам чуо да је направио иједан виц. Будите сигурни да нећете бити у овој соби ниједан дан више од три месеца.

ПРОМИНЕНТ: Ја не верујем у то.

СТАРАЦ: На твом кревету спавао је јуче један учитељ из Пасауа. Имао је много деце, троје или шесторо... Не сећам се. Пре три месеца био је ту некакав холандски пиљар, а пре њега... ето, видим му лик, али не могу да се сетим одакле је био... Не, не сећам се... Овде је лежао инжењер... Чех... добар мрмак. Он је писао ову велику паролу на зиду. Са онога места је јуче изјутра кренуо на »купање« Весели Јуда из Капошвара. Он се свему смејао. И јуче се смејао...

ПРОМИНЕНТ: Ипак не схватам зашто тако са нама поступају. Ми можемо и дуже од три месеца да им радимо, према томе, ипак за њих нешто значимо.

СТАРАЦ: Ништа ти не значиш.

ЗЕЛЕНИ (извади своју кутију са дуваном и рече) Хоћеш ли да завијеш још једну?

СТАРАЦ: За после?

ЗЕЛЕНИ: За после. Узми.

СТАРАЦ: Згодан си ти - гад. Узећу.

С. К.: Дајте ми то пикавче, молим вас.

СТАРАЦ и ЗЕЛЕНИ се не осврнуше на ову молбу. Обојица развише пикавце тек попушених цигарета и ставише их у кутије.

ЗЕЛЕНИ: Видим, ти добро познајеш овдашње прилике.

СТАРАЦ: За годину и по дана могао сам доста да научим.

ПРОМИНЕНТ: Толико сте већ овде?

СТАРАЦ: Да.

ЗЕЛЕНИ: Како то да тебе нису?...

СТАРАЦ: Извукао сам се.

ПРОМИНЕНТ: Онда можемо и ми.

СТАРАЦ: Сумњам.

ЗЕЛЕНИ: Добро, а како си ти успео?

СТАРАЦ: Пуки случај. Стајали смо у реду за »купатило«. Већином смо били из Русије. Наишао је СС-штурмфирер Јунген. Убио се пре пола године. Наредио је да изађем из реда и рекао: »Ти ћеш бити портир«. Мог претходника је тог јутра бацио псима зато што му је украо једну цигарету. Тако сам

постао најчуднији портир на свету: пустио сам стотине хиљада да уђу кроз капију, а ниједног нисам видео како излази. Ни једног јединог.

ЗЕЛЕНИ: И то ти је сав посао?

СТАРАЦ: Вршим и курирску службу у кругу крематоријума. И собар сам код командофирера.

ЗЕЛЕНИ: Добро си ћарио.

СТАРАЦ: Добро?

ЗЕЛЕНИ: А шта си био у цивилу?

СТАРАЦ: Шта те се тиче!

ЗЕЛЕНИ: Питам те само онако...

СТАРАЦ: Био сам професор. Професор књижевности... чини ми се.

ЗЕЛЕНИ: Чини ти се? Овај... хм. То је сигурно нешто у вези са књигама?

СТАРАЦ: Вероватно.

ЗЕЛЕНИ: Ја много волим књиге. Некад сам почео да читам једну. Имала је преко сто страна. Само нисам могао да је дочитам. Било је исувише крви у њој. Нека принцеза, курва, преклала је све своје швалере на спавању. Али, то је било деветсто двадесет и треће. Сад бих је могао читати до краја.

СТАРАЦ: А у којој си ти струци радио пре логора?

ЗЕЛЕНИ: У којој струци? Био сам лопов. Професионалац. Ужа специјалност: живина, новчаници, женско поштење, коњи.

СТАРАЦ: Како су те ухватили?

ЗЕЛЕНИ: Како? Најглупље. Кад год би у мом селу или околини нешто нестало, мој пријатељ Арно Шмит би ме стрпао у »куфер«. Арно је био пајкан са правим пајканским брковима. После неколико дана, услед недостатка доказа, пуштао ме је и ми бисмо опет заједно код »Босавог сома« лјуштили холбе пива и њупали виршле са сенфом. Али, изгледа да се једног дана Арну досадило да се игра жмурке са мном и он ме је стрпао у први транспорт који је пролазио за концлагер. Одонда сваке ноћи сањам његову бркату њушку.

СТАРАЦ: Ниси нарочито занимљив егземплар. Ко су ови остали?

ЗЕЛЕНИ: Вечерас их видим први пут у животу.

СТАРАЦ: То знам. То је увек тако. Али мислно сам да сте се већ исповедили један другоме.

МУСЕЛМАН: Ја сам из Морсана. Био сам писар. Какве све молбе и жалбе нисам написао! И то каквим рукописом! Да сам учио школе, постао бих адвокат или судија, имам све што ми за то треба, и леп рукопис и оштру памет и сналажљивост. Ето: војску сам изврдао све до овог лета. А пре два месеца дођоше

Швабе па ме ставише у противтенковску артиљерију. Одвукли су ме баш кад сам »ћоравај Лукрецији« писао молбу за развод брака. Ћорава уопште није била. Напротив, имала је дивне очи. Обећала је да ће ми доћи у кревет, а била је овако обла, добра, пнеуматична, груди оволике, имаш барем шта да пипаш. А мислите да сам ја пуцао на тенкове? Врага! Киднуо сам им првом приликом, а они ме опет склепташе, Porco Dio, тачно пре десет дана...

СТАРАЦ: Sic transit gloria mundi. Ти си прави правцати блесави Муселман.

МУСЕЛМАН: Молим вас зовите ме Емилио.

СТАРАЦ: Ти си Муселман. Овде се никог не тиче твоје право име.

МУСЕЛМАН: То није моје право име. Моје право име је врло ружно. Одувек сам желео да се зовем Емилио.

ЗЕЛЕНИ: Зваћу те: Ћузепе.

МУСЕЛМАН: Зашто не: Емилио?

ЗЕЛЕНИ: Ћузепе! Заинат!

МУСЕЛМАН: Али ја бих волео...

ЗЕЛЕНИ: Куш! Стари, колико је овде радно време?

СТАРАЦ: Како кад. Зависи од посла... Докле ћу да се саплићем о ову књижурину? Чија је? Ничија? (Шутну је јако и она одлете у један угао) Идем. Одмах очистите ципеле. Ујутру на апелу морате имати чисте ципеле. Командофирер воли кад се ципеле сјаје. Под оним креветом је прибор за чишћење. Добро изгланцајте. Овај осми никако не долази... Добро, лешинари, шта ви мислите, због чега ја траћим време са вама? Докле ћу да чекам? Где сте га сакрили? Говорите!

ЗЕЛЕНИ: Нема осмог, стари. Донеси нешто да једем.

СТАРАЦ: Запамтите: ако осми не буде на свом месту кад следећи пут дођем, замолићу командофирера да вас све повеша главом надоле. Будите сигурни да ће мс услишити. И нека нико не покуша да легне! Нико! Лешинари... (Рекавши то, изађе)

ЗЕЛЕНИ: Па... да чистимо ципеле. (Оде у угао, извуче испод кревета маст и четку и поче да скида блато са ципела.

РАЊЕНИК узне другу гарнитуру, седе па кревет и лагано скиде полураспаднуте цокуле.)

МУСЕЛМАН: Ко је тај осми?

ЗЕЛЕНИ: Твоја »ћорава Лукреција«.

МУСЕЛМАН: Морамо да нађемо осмог.

ЗЕЛЕНИ: Нађи га, Ћузепе.

С. К.: Збиља, шта ћемо да радимо? Он је озбиљно говорио оно о вешању. Виђао сам врло често такве... са главом надоле.

ЗЕЛЕНИ: Добре су ове четке. (Узне на прст мало масти за обућу и лизну је) Одвратно! Фуј! А како лепо изгледа на око.

ПРОМИНЕНТ: Пажљивије са тим четкама! И ми још морамо да чистимо...

МУСЕЛМАН: Тај матори је луд. Таквих лудака је било у мом селу читаво туце. Остаре па излапе и причају свашта. Десет

хиљада на сат, бомба, циклон... Мајмун! луд је, кажем вам да је луд. Ја нећу да чистим ципеле!

ЗЕЛЕНИ: Немој. Пиши молбе курвама.

РАЊЕНИК: Са чичом стварно нешто није у реду. Стално се губи у причању. Само... бојим се да је оно истина. Ако не све...

ЗЕЛЕНИ: Све је истина. Матори је можда луд, можда није. Али не лаже.

С. К.: Немогуће да је човек могао тако нешто смислити.

РАЊЕНИК: Човек? Зар Немци - људи?

ЗЕЛЕНИ (престаде са чишћењем и погледа Рањеника играјући се четком) Пардон... Ја сам једино живини завртао вратове. Не могу да поднесем крв... Христа му, увек ми је била мука од крви...

С. К.: Шта си хтео тиме?

ЗЕЛЕНИ: Немац сам. Нисам нацист - то. Лопов сам.

Најобичнији лопов. Крао сам само онолико колико ми је било неопходно за живот.

РАЊЕНИК: И они су на почетку говорили да ће узимати само колико им је потребно...

ЗЕЛЕНИ: Ја то говорим на крају.

ПРОМИНЕНТ (је за време дискусије стално погледао ка вратима, чак је једном нагло отворио врата како би се уверио да никога нема. Загледао је свуда, наизглед незаинтересовано, не би ли открио микрофон. Најзад се вратио на своје место и почео да говори гласније него обично) Дозволите... Ви не гледате на догађаје објективно. Дајете изопачене судове о стварима које добро не познајете. Фашизам, наравно, има своје грешке, али и своје апсолутне тачности...

РАЊЕНИК: Шта лупеташ ту?

ПРОМИНЕНТ: Дозволите... Фашисти у крајњој инстанци имају према својим противницима хуман однос. Молим... молим, дозволите да завршим. Рекао сам: хуман однос. Смрт у гасној комори је лакша од набијања на колац, или клања тупим ножевима. Затим: они нису ничим обавезни да мајке уништавају заједно са децом...

С. К.: Прекини!

ПРОМИНЕНТ: Износим вам своје мишљење...

ЗЕЛЕНИ: Ти... ти си нацист! Онај прави. Подли! Потуљени! Упињеш се да говориш гласно како би те они тамо чули. Хоћеш да им се додвориш, а овамо цркаваш од глади. Фуј.

МУСЕЛМАН: Само преклапате: ја ово, ја оно, фашизам ово, оно, а чишћење? Хајде, Франсе, доста си трошио четку. Дај!

РАЊЕНИК му је ћутке даде.

МУСЕЛМАН (поче да чисти своје ципеле) Она стара будала вас је залудела, па сад преклапате.

ЗЕЛЕНИ изненада баци четку на њега.

МУСЕЛМАН: Промашо си. И опет: преклапате. Мислите ли ви да ће Немци уништавати оне које могу да пскористе као радну снагу? Овде се не убија. Овде се спаљују само они који

су умрли, онако, иросто, природном смрћу, је ли тако? (Питање је било упућено 58964, али он не одговори) Ти стално ћутиш. Сигурно много мозгаш. Верујеш ли ти у ове приче?

58964: Додај ми ту четку.

МУСЕЛМАН му додаде четку и 58964 поче да чисти своје ципеле. Једно време владала је потпуна тишина, а онда ПРОМИНЕНТ (рече нешто тише него раније) Ви ме нисте схватили. Говорим из искуства. Три године сам био саветник наше амбасаде у Берлину. За то време стекао сам велики круг пријатеља и познаника. Познао сам политичаре, лекаре, уметнике - скоро сви су били фашисти. Били су веома образовани, културни... Ниједан од њих није био умно поремећен. Треба да схватите да су они жртве ситуације у коју су их нагнали остали народи.

ЗЕЛЕНИ: Хуљо! Пољска хуљо!

ПРОМИНЕНТ (одједном плану) Шта сте рекли?

ЗЕЛЕНИ: Погана пољска хуљо!

ПРОМИНЕНТ: То нико не сме да ми каже! Најмање један криминалац!

ЗЕЛЕНИ: Хуљо! Пољска хуљо!

ПРОМИНЕНТ пође ка Зеленом.

ЗЕЛЕНИ: Дођи! Дођи, Христа ти!

Ова њихова вика била је у ствари изнемогли шапат прегладнелих људи. Они су се једва држали на ногама.

РАЂЕНИК и С. К. стадоше уз Зеленог. 58964 устаде и окрете се према Проминенту у ставу ишчекивања. ЧОВЕК ПОД КАПОМ их је посматрао са широким, злурадним осмехом. МУСЕЛМАН се удуби у чишћење своје ципеле. СТАРАЦ је ушао својим тихим, нечујним корацима. Нико га није приметио осим ЧОВЕКА ПОД КАПОМ, који се брзо смандрљао са кревета. СТАРАЦ (је поред врата немо посматрао сцену, затим рече) Шта је, борба петлова? Очекивао сам то. Историја се понавља. А сад, доста је било чаркања. Вама је потребан капо. Треба да вам пронађем једног. (На ово се сви тргоше) Ти, Зелени, ти би сигурно хтео ту привилегију. Зато си ми давао дуван, а? Узалуд, нећеш бити капо. Уобичајено је да »зелени« буду капои, али ја хоћу промену! Промену! Ти, Полен... не ... не... Ти, Греко? Ти ми се допадаш...

С. К.: Ја нећу да будем капо.

СТАРАЦ: Бићеш добар капо.

С. К.: Ја не умем да командујем људима. Ја сам вајар.

СТАРАЦ: Сјајно! Вајаћеш им карактере. Сјајно!

С. К.: Не могу да тучем људе.

СТАРАЦ: Не мораш...

С. К.: Не знам ниједног капоа који није био батинаш.

СТАРАЦ: Ти буди тај.

С. К.: Сви су исти.

МУСЕЛМАН: Ако неће, немој да га силиш, чича. Има нас овде доста, можеш да наћеш другога.

ЗЕЛЕНИ: Не нуди своју покварену робу. Ти не долазиш у обзир.

МУСЕЛМАН: Нисам ја ни мислио на себе.

СТАРАЦ: Хоћеш ли да будеш капо или не?

С. К.: Нећу.

СТАРАЦ: У реду. Облачи се и за мном!

С. К.: Куда?

СТАРАЦ: У акваријум с пијавицама, Греко. Знаш ли шта је то? То је онај стари бунар у дну дворишта. Вода је у њему само до појаса. Хајдемо! Но?

С. К.: Али... зашто? Не могу да будем капо.

СТАРАЦ: У реду, у реду. Не мораш. Полази!

С. К. се није мицао. Сви су ћутали и стајали непомично.

СТАРАЦ: Но?

С. К.: Бићу капо.

СТАРАЦ: Паметно! Бићеш добар капо. То ти ја кажем. Држи пендрек.

С. К.: Не треба ми.

СТАРАЦ: Мораш да узмеш. То ти је ознака власти. Надам се да ћеш га корисно употребити.

С. К.: Никада га нећу употребити.

СТАРАЦ: Рецимо...

С. К.: Никада га нећу употребити. Морао сам да га узмем, али сматрајте...

СТАРАЦ: Остави сад приступну беседу. Има пречих ствари.

Твој први задатак је да одредиш својим људима радна места.

С. К.: Не могу да одређујем радна места кад не познајем посао.

СТАРАЦ: Но, то је просто. Треба само да их поделиш напола: једни ће радити у »купатилу«, а други на пећима.

С. К.: Ја то не могу.

СТАРАЦ: Ти ништа не можеш. Моћи ћеш!

С. К.: Не могу да кажем: »Ти ћеш бацати циклон-бомбе, ти ћеш убијати и ти... и ти... а ти, ти нећеш«... То не могу. Уради то сам.

СТАРАЦ: То је твоја дужност. Дакле?

РАЊЕНИК: Зар не би било боље да одлучи коцка? Онда неће моћи нико да му пребацује.

СТАРАЦ: Можда ја хоћу да му пребацујете.

С. К.: Хајдемо, стари.

СТАРАЦ: Куда?

С. К.: У акваријум.

СТАРАЦ: Молим. Мени вшецко једно. Полази!

ЗЕЛЕНИ: Ти, стари, ти си сила. Дај, пусти нека одлучи коцка.

СТАРАЦ: Није дозвољено.

ЗЕЛЕНИ: Покажи своју власт! Дозволи!

СТАРАЦ: Чикаш ме?

ЗЕЛЕНИ: Ако то не урадиш, онда си овде нико и ништа.

СТАРАЦ: У акваријуму има места и за двојицу, Зелени. Хајдемо.

ЗЕЛЕНИ: Нико и ништа. Збогом, Греко. Кад стигнеш горе, пљуцни кадгод на нас.

С. К.: До виђења.

РАЊЕНИК: До виђења, Греко.

С. К.: Зелени... Можда би сада могао... да ми даш мало дувана.

ЗЕЛЕНИ: Дувана, а? Па шта ће ти сад дуван?

С. К.: Стварно. Хајдемо, стари...

СТАРАЦ: Стој, стој. Како сте само досадни! Вечито понављање. Увек та коцка... Ти, жути, шта чекаш, што не чистиш ципеле? Но?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ климну главом и брзо узне четку коју је оставио Муселман.

РАЊЕНИК: Како ћемо са коцком?

ЗЕЛЕНИ: Добро је, стари има наливперо. Исписаћемо на цедуљицама »купатило« и »пећ«. Ко извуче »пећ« радиће тамо, а ко »купатило«...

СТАРАЦ: Ево вам хартије. Ево и пера. Пазите да га не раскрсчите. Исцерајте хартију на шест листића.

МУСЕЛМАН: Зашто само на шест? Па...

СТАРАЦ: Капо ништа не ради.

МУСЕЛМАН: Дајте мени да испишем цедуље. Имам најлепши рукопис. (Али се ПРОМИНЕНТ већ дочерао пера и хартије и почео да пише)

МУСЕЛМАН: Ехеј, куд си запео! Имам лепши рукопис.

ЗЕЛЕНИ: Ђузепе...

МУСЕЛМАН: Озбиљно! Озбиљно имам лепши...

ЗЕЛЕНИ: Ђузепе...

МУСЕЛМАН: Bene, bene. Vederemo. Ancora vederemo questo.

ПРОМИНЕНТ (је завршио са писањем рекавши) Готово! (Поче да савија цедуље, али

ЗЕЛЕНИ (га ухвати за руке) Ја ћу то. Ти си писао, ја ћу да савијам.

МУСЕЛМАН: Мислиш? Дабоме, означио је себи цедуљу на којој пише »пећ«.

ЗЕЛЕНИ: Пун погодак, Ђузепе. Ти си покатак и паметан.

МУСЕЛМАН: И ти можеш то исто да урадиш. Зашто баш теби да верујем? И он може то да уради?

РАЊЕНИК: Да. Капо не учествује, нека он савије цедуље. Ми ћемо се окренути на другу страну.

С. К.: У реду. Цедуље овамо! Окрените се!

СТАРАЦ: Извлачење почиње! Промешај цедуље и проспи их на сто. Тако. Изволите, бирајте. (Пре него што су други начинили иједан покрет)

МУСЕЛМАН (је брзо зграбио цедуљу и крикнуо) Пећ! (Затим

тише додаде) Грозан рукопис.
ПРОМИНЕНТ и ЗЕЛЕНИ се истовремено машише за исту цедуљу. Неколико тренутака гледали су се у очи, а онда попусти
ПРОМИНЕНТ (и узне другу цедуљу. Мирно рече) Пећ.
ЗЕЛЕНИ (исцепа своју цедуљу и рече плунувши према Проминенту) Ипак си означио.
СТАРАЦ: Хајде, шта чекате? Лутрија још траје. Пожурите! (Нико није могао да се макне) Има још једна »пећ«. Јуриш на њу!
РАЊЕНИК (узне цедуљу и рече) Купатило.
СТАРАЦ: Сад вас двојица. Шта сте се укочили? Пожурите! Брзо, брзо! Треба да присуствујем подели посла у осталим собама. Брзо!
ЧОВЕК ПОД КАПОМ узне цедуљу, разви је и прочита, али не рече ништа, већ се поново врати прибору за чишћење и полако настави са чишћењем ципела.
58964 (је дуго гледао у Човека под капом очекујући да ће овај рећи шта је добио. Увидевши да је то узалудно, иагло узне цедуљу) Пећ! (рече и уморно се спусти на клупу)
СТАРАЦ: На ноге! Забрањено је седење у мом присуству! Сад на спавање. Ускоро ће »Licht aus« Добро се испавајте, сутра вас чека напоран посао. Да. Не заборавите да врата не смете држати отворена. Лаку ноћ... (Пође вратима, затим се окрену климајући главом) Arbeit macht frei. (рече и изађе залупивши вратима. Сви су ћутке почели да намештају кревете. Тишину прекиде)
РАЊЕНИК: Кажем вам да је луд.
С. К.: Можда и није... Само је изгубљен.
ЗЕЛЕНИ: Он је излапело псето без зуба. Чак је заборавио да нам да радни налог.
С. К.: Зелени, скоро сам заборавио: хвала ти.
ЗЕЛЕНИ: Зашто?
С. К.: Спасео си ми живот. Да се ти ниси умешао, одвукао би ме у акваријум.
ЗЕЛЕНИ: Ни на крај памети ми није било да ти спасавам живот. Једноставно, плашио сам се да ће после мене одредити за капоа. Ја сам то увек избегавао.

С. К.: Због чега?
ЗЕЛЕНИ: Није важно.
С. К.: Треба да спавамо. Лезите. (Сви заузеше своје постеље)
РАЊЕНИК: Проклета тлеска киша.
ПРОМИНЕНТ: Гладан сам. Давно нисам био тако гладан.
58964 (као да разговара сам са собом, рече) Ипак би било боље да смо одбили...
ПРОМИНЕНТ: Јесте ли мени нешто казали?
58964: А? Не. Ништа... Рекао сам: боље би било да смо одбили.
Сад би већ све било у реду.
ЗЕЛЕНИ: Остави то... мрачно мудровање. Све треба гледати са

веселе стране. (Узе нож и на бочној страни свог кревета поче да дуби рецку) Прва рецка. Навика. Рецку по рецку и време некако прође... Значи, до краја још 89. Весело. Христа му, то је весело... (Извади из џепа усну хармонику) Ево шта нам сад треба. (Поче да свира »Организуј«. То је у ствари мелодија »Розамунде«)

МУСЕЛМАН: Ти, Зелени, често говориш лудорије, али сад имаш право. Треба да се веселимо. (Усред тихе свирке зачуше се мукли ударци гонга. Споља су викали: Licht aus! Licht aus! РАЊЕНИК (угаси осветљење. У соби је било полумрачно због одблеска рефлектора са осматрачница. Он леже на кревет, затим рече) Хм... »Arbeit macht frei« » Arbeit macht frei« »durch Krematorium drei«

С. К.: Да спавамо.

ЗЕЛЕНИ: Хајде, Ђузепе, певај! Напред!

МУСЕЛМАН (запева) »Организуј«, не чекај наш задњи час/»Организуј«, јер сутра гуше и нас/Неће данас куцнути судњи твој дан/Ако ниси стар и премлад/Ако ниси муселман... (Чуо се једино његов крештав глас праћен усном хармоником.)

С. К.: Спавање! (Песма и свирка нису престајали) Престаните! Престаните! Одмах!

МУСЕЛМАН (рече) Врућина ми је. (па умуче. ЗЕЛЕНИ настави са свирањем још жешће.)

С. К.: Престани са свирком! Чујеш?!

ЗЕЛЕНИ: Не дижи ларму! (и настави да свира)

С. К.: Хоћеш ли већ једином да престанеш?

ЗЕЛЕНИ: Никоме моја музика не смета, само теби. Хоћу да свирам. Ко си ти да ми заповедаш?

С. К. (мукло рече) Ја сам капо. Тишина!

ЗЕЛЕНИ уздахну и престаде да свира. Ништа се више није чуло. Сноп рефлектора са осматрачнице пређе собом и осветли ЧОВЕКА ПОД КАПОМ, који је у мраку пипао, тражећи бачени Талмуд. Кад га је нашао, вратио се на прстима на своје место. Светлост рефлектора поново пређе преко њега, осветливши погрбљену силуету са чврсто стиснутом књигом на грудима. Затим све утону у потпуни мрак.

Лагано је свитало. Кроз прозорчић су продирали сиволедени праскозорни зраци. У соби није било никог. Њени становници се још нису вратили с посла. Свако је свој кутак наместио по сопственом укусу. Промџмент је своју постељу уредио као какав војник, а изнад ње је направио поличицу на којој је држао четке за одело и обућу, пасту и четкицу за зубе, пуно бочица колоњске воде и много других тоалетних ситница: Зид изнад поличице украсио је многобројним фотографијама личности и

предела. И Зелени је направио поличицу, али је он на њу ставио боце са пићем и копзерве хране. С. К. је на уредно намештеиом кревету држао само једно масивно сандуче. Муселман очигледно није марио за естетику. Лежиште му је било у немогућем нереду. 58964 и Рањеник нису ничим украсили своја места, али су их пристојно наместили. Човек под капом је накупио много књига, и натрпао их под покривач. О креветску ограду окачио је своје верске реквизите: талес и цицес. Неко време владао је потпуни мир, а онда се у ходнику зачу слаб жамор, бат корака и отварање врата у суседним собама. Још су људи напољу разговарали кад у собу уђе ЧОВЕК ПОД КАПОМ, али то више није био онај костур који тек што се није распао. Сад је већ помало личио на правог човека. Лице му је добило свежију боју, а јагодице нису више биле као углови коцке. Сад је имао и нове логорашке панталоне. Брзо се попе на своје место, обриса мокре руке о убрис, па испод ћебета извуче велики старински сат са клатном и кукавицом, затим један завежљај у коме је држао својеручно направљен часовничарски алат. Баца се на посао са професионалном паснонираношћу. Чак није ни погледао, кад су у собу ушли РАЊЕНИК и ЗЕЛЕНИ. И они су се подгојили. Рањеник није променио одело. Зелени јесте. Набавио је лепе цивилне панталоне и лаковане ципеле, а мали џеп на капуту украсио је наливпером. Обојица оставише своје миске са топлом чорбом и следовање хлеба на сто, па узеше фротире и обрисаше руке.

ЗЕЛЕНИ: Гле, наша пчелица је већ долетела у кошницу! Само ради и ради... Пчеле не живе дуго. Зато много раде, зар не? Што сам уморан... Поклопаћу све што имам.

РАЊЕНИК: Много посла. Једва гледам.

ЗЕЛЕНИ (узе једну конзерву меса. Док ју је отварао, упита) Ко су били ти које смо?... Није било »никс« за »клепси-клепси«.

РАЊЕНИК? Старац рече да су Јевреји из Терезијенштата. Дај ми кључ.

ЗЕЛЕНИ: Хм... добро мирише. Држи кључ! Које вино да лочем уз ову богату гозбу? Хм! Да узмем ово. Лепо изгледа. Једва сам успео да га ћорнем. (Отвори боцу и поне да пије великим, пожудним гутљајима) Ово даје снагу. Да тога нема... Узми, пиј!

РАЊЕНИК: Имам своје.

ЗЕЛЕНИ: Да ми је знати ко прави овакве дивне медеме! Ето, кад човек не зна језике! Требало је да учим језике. Узми.

РАЊЕНИК (узе боцу, погледа етикету на њој и рече) Чини ми се да је мађарско. Охо, ово је нешто старо... Ти, реци је ли ово мађарско вино?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ (погледа етикету и рече) Мађарско, да. Tokaji aszú.

РАЊЕНИК: Добро вино. Одлично. Могу ли још?

ЗЕЛЕНИ (рече преко залогаја) Пиј.

РАЊЕНИК: Знаш... ипак ме чуди што дозвољавају да узимамо храну колико год хоћемо.

ЗЕЛЕНИ: Не размишљај о томе. Узимај докле можеш.
Уђоше 58964 и МУСЕЛМАН. Муселман се обукао у сасвим ново одело. Панталоне су му цивилне и добро испеглане.

Уместо старих дрвењака има лепе жуте ципеле. 58964 се ничим није поновио. Обрисаше руке и седоше за сто да једу.

МУСЕЛМАНУ (одједном паде на памет да прави вице, узе комад кобасице и приђе Човеку под капом) Хоћеш ли мало кобасице? Погледај је само! Права свињска! Свињска! Није премасна. На, грицни мало!

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Остави ме. Ја тебе не дирам, ти мене не дирај.

МУСЕЛМАН: Хајде, хајде, пробај. Де грицни...

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Трефл не једем! Говорах ти: трефл не једем.

МУСЕЛМАН: Јесте ли чули? Не једе... како оно рече? Трефл? Трефл не једем. Јеховина заповест. Јехова ти је заповедио да не једеш свињетину и да цркнеш од глади, а?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Адонај је заповедио.

МУСЕЛМАН: Јехова или Адонај?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Адонај, рекох.

МУСЕЛМАН (је постао хистеричан) Зашто Адонај? Зашто не Јехова? Чујеш!

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Писано је: не узимај у уста божје име.

МУСЕЛМАН: Да изговориш једну пишљиву хебрејску реч - не смеш, забрањено је. А да убијаш - то смеш. То је дозвољено?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Није.

МУСЕЛМАН: Ипак убијаш?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Воља Адонаја, а моја казна и казна народа израилског, јер записано је: »Подигнуће господ на тебе народ издалека, с краја земље, који ће долетети као орао«... »Народ бездушан, који пеће марити за старце нити ће детета жалити.« »И служићеш непријатељу својему, којег ће господ послати на тебе, у глади и у жеђи, у голотињи и у свакој оскудици и метнуће ти гвозден јарам на врат докле те не сатре.«

МУСЕЛМАН: Амен. Зна целу библију напамет. Све је записано, све је речено...

Док су се они препирали, ушао је ПРОМИНЕНТ носећи храну и неколико слика. Миску и хлеб остави на сто, па приђе свом кутку, обриса руке, а затим их добро покваси колоњском водом.

ЗЕЛЕНИ: Пиха! Права парфимерија! Да могу, увек бих пио мађарски токајац. То је вино... Је л', амбасадоре, како напредује твоја изложба? »Купачи« су увек пуни слика. Као да знају колико ти волиш фотографије.

ПРОМИНЕНТ (је ципелом прикуцавао слике на зид. Рече)

Каква је данас чорба?

МУСЕЛМАН: За нас је добра. Али за овог Јеховиног изабраника није. Има масти у њој. Злочин је јести маст, зар не?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Грех је!

МУСЕЛМАН: Ето! Ми смо сви разбојници. Нећемо ући у рај. А он хоће, јер не једе маст. Биће леп анђеоло са великим белим крилима.

58964: Пусти га већ једном на миру. Он те не дира.

МУСЕЛМАН: Како не дира? Стално ме дира. Прави се важан са тим својим кошером. Ја никад у животу нисам имао тако добру храну као овде, а он једе само хлеб и кромпир. Како да ме то не дира? Ми смо нечисти, а бн, он је божји питамац! Светац, ха? Скот један! Тек пре три дана се смиловао да проговори с нама. Ми смо за њега »гоји«... Ми смо убојице, паликуће, курвари, а он... он је нешто, нешто екстра!

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: То не рекох.

МУСЕЛМАН: Али ја рекох! Ето, та стара шклопоција је неизлечиво болесна, а ти је оправљаш. Оправљаш је данима иако знаш да јој нема лека.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ (не дижући поглед рече) Оправићу га.

МУСЕЛМАН: Никада га нећеш оправити! Он извуче испод кревета боцу и натеже је. Оправити? Па ти то и не желиш. Хоћеш све да нас залудиш. Хоћеш да прикријеш да си хиљадоструки убица. Он поново натегну. Ето, зато ти оправљаш тај сат. Зато!

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: И ти радиш оно што радим ја.

МУСЕЛМАН: Нисам ја исто што и ти! Не, рабину мој! Ја нисам бацао бомбе са циклоном.

ЗЕЛЕНИ: Спусти тон, Ђузепе. И реци, само тихо реци: а шта ти радиш? Пакујеш поклоне за божићне јелке, зар не?

МУСЕЛМАН: Знаш ти добро шта ја радим. Не вршим циклонизирање као ти.

ЗЕЛЕНИ: Дабоме. Ти стојиш на улазу и цепаш карте.

Показујеш публици место. И узгред је замолиш да ствари од вредности остави код тебе на чување.

МУСЕЛМАН: Ништа не узимам. Ја с њима не разговарам...

РАЊЕНИК: А што не разговараш? Што им не кажеш шта их очекује? Што њима не кажеш да смо ми убице?

ПРОМИНЕНТ: Ви знате да ми то не можемо рећи. Али са »купатилом« ипак немамо везе.

ЗЕАЕНИ: О, слушај само ту аристократску стражњицу. Он са нама нема везе! Он пере руке.

ПРОМИНЕНТ: Ја само кажем да се чин спаљивања разликује од чина циклонизирања. Оно друго је грозније и бруталије.

ЗЕЛЕНИ: Ма немој! Недавно си говорио друкчије. Или мислиш да не памтимо како си бранио ту ствар?

58964: То прегањање нема никаквог смисла. Тиме ништа нећете решити.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: А ја ћу сат да оправим. Таурас емес, оправити га!

С. К. (уђе добро расположен, носећи конзерве, суво месо и боцу са пићем. Цигарета му се димила у углу усаиа. Одело није

промеино, али око леве руке носи прљаву, прилично поцепану црвену траку на којој белим словима пише: САРО. Сви, се одмах повукоше на своја места и наставише да једу. Он се смрачи. Није му се допадало што му се сви укланају са пута.

Ипак покуша да успостави контакт) Киша је престала. Биће леп дан, најзад. (Нико не прихвати. Јели су)

РАЊЕНИК је скидао завој са главе.

С. К. (му приђе) Да ти помогнем?

РАЊЕНИК: Могу сам.

С. К.: Како ти је сад? Боље?

РАЊЕНИК слеже раменима. Скиде завој. Десна половина лица му је унакажена великом бразготином.

С. К.: Аха, видиш... то ти је већ добро зарасло. Али ожиљак ће остати. Не треба више да носиш завој. То је готово.

РАЊЕНИК направи од завоја ролну и стави је под узглавље, а оданде извуче окрњено огледало. Пажљиво је посматрао своје лице у огледалу.

С. К.: Имате ли довољно хране? Ако немате доста, ево ја сам донео... Одличне ствари. Узмите. Зелени, ти си увек гладан. Хоћеш ли? (Уместо одговора чуло се само хорско мљацкање хефтлинга. Он отклони свој сандук и поређа у њега оно што је допео. Затим стави у чорбу мало меса из једне начете конзерве и поче нервозно да куса. Више није могао да издржи) Зашто ћутите? (Нико не одговори. Он понови) Зашто ћутите?

ПРОМИНЕНТ (промрмља) Уморни смо.

С. К.: Изговор! Причајте! (Сви су ћутали) Наређујем вам да говорите!

ЗЕЛЕНИ: О чему?

С. К.: Свеједно.

ЗЕЛЕНИ: Била једном једна девојчица која је имала дивну црвену капицу и због тога су је сви звали Црвенкапа. Њена баба живела је...

С. К.: Шегачиш се?

ЗЕЛЕНИ: Ја?

С. К.: Ви ме избегавате?

РАЊЕНИК: Ма хајде! Смешно...

С. К.: Ја нисам тражио да будем капо. Ви то знате. Приморао ме је. Ви... ви сте ме сами наговарали. Ја нисам хтео. Шта хоћете сад? Зар сам учинио нешто што није у реду?

ЗЕЛЕНИ: Ништа. Баш ништа. Само си малчице постао нервозан.

С. К.: Ако има нешто, реците. Реците слободно. Не бих хтео да се између нас створи јаз.

РАЊЕНИК: Нема јаза. Него... Шрајбер ти је поручио...

С. К.: Ко?

РАЊЕНИК: Ернст је поручио да одеш одмах к њему у писарницу.

С. К.: Зашто?

РАЊЕНИК: Не знам.

С. К.: Добро. Идем да видим шта хоће тај гњаватор.

РАЊЕНИК: Да, рекао је још да понесеш оно о чему сте већ разговарали. Иначе, све је као пре, Греко. Не брини.

С. К.: У реду, видећемо. Боље је по вас да не изгубите моје пријатељство. Поведите о томе рачуна на време.

С. К. отвори свој сандук и узне нешто са његовог дна. То пажљиво уви у крлицу да нико не би видео шта је. Замотуљак стави у цеп и затвори сандук. Док је пролазио кроз собу, сви су га хладно посматрали. То га збуни и он убрза кораке. Чим је затворио врата,

МУСЕЛМАН (опсова) Свиња! Смрдљива несита свиња!

ЗЕЛЕНИ: Толико пропалица сам досад видео, али ниједан од њих није успео за дванаест дана толико да се промени као Греко. Више не да ни да забушавамо. Цео дан чучи код шрајбера и мућка нешто с тим сифилистичарем. Хоће да будемо пријатељи. Тај Ернст, сазнао сам, из сваког транспорта узме по једног дечака па га обеси за ноге и испребија на мртво. А после га обуче у свилену спаваћицу и направи од њега жену.

РАЊЕНИК: Сви смо се променили.

ЗЕЛЕНИ: Сви?

РАЊЕНИК: Да.

ЗЕЛЕНИ: Ја нисам.

РАЊЕНИК: Јеси. Токајац...

ЗЕЛЕНИ: То није никаква промена! Дао сам ти јер га има доста.

РАЊЕНИК: То је промена. Онај је проговорио са »гојима«. И то је промена.

58964 (пошто искапи своју боцу до краја, рече) Ако овде останемо дуже времена, сви ћемо да постанемо Ернести, или ћемо шенути као старац. Јесте ли видели, прекјуче је опет праскао и претио да ће нас побацати у ону његову јаму са пијавицама ако му не створимо осмог. А после ништа...

МУСЕЛМАН (брижљиво рече оно што је све опседао, али што нико није смео ни себи да призна) Требало би да побегнемо одавде.

Он се уплаши својих речи и дохвати боцу да пије. Људи се тргоше као да су затечени у краћи. Погледаше збуњено Муселмана. То потраја само тренутак, а после сви наставише своје послове. Изгледало је да их веома занима то што чине.

ЗЕЛЕНИ отвори једну теглицу.

РАЊЕНИК: Шта имаш у њој?

ЗЕЛЕНИ: Сенф. Прави правцати сенф. То ми је цео данашњи ћар. Нашао сам га у једној женској бунди. Замисли сенф у госпођиној бунди! Смешни људи! Шта све не носе са собом на

свој последњи пут. Ех, штета што сад немам праве виршле.

РАЊЕНИК: Биће добре и кобасице. Пробај моје вино.

ЗЕЛЕНИ: После оног мађарског мелема не иде... Кобасице нису виршле. Већ сам био почео да заборављам укус сенфа. (Умочи кобасицу у сенф и поче да једе) То је било време... Надрпишем се лове из туђих џепова, па онда дохватим неку једру прангијару... Поведем је на пиво и виршле. А виршле оволике. Пиво хладно, језик ти одрвени. Кад се смркне, у неком сењаку госпођица чашћава мене. Христе, то је било време! И сад се сећам Гретхен. Њен матори запослио ме је као коњушара на свом мајору. Већ треће вечери шаптала ми је: »Једини«.

Гретхен је причала да су те ноћи звезде биле чаробне. Она је могла да их види. Ја не. Ја сам видео траву. Нема лепшег мириса од мириса свеже покошене траве. Само виршле лепше миришу. Звали смо је Гретхен, а била је велика као крава. Рекла је да ће молити тату да нас благослови. Изјутра сам узјахао најбољег газдиног коња и... Христе, ала је та имала тртицу!

МУСЕЛМАН: Ти верујеш у њега?

ЗЕЛЕНИ: Кога?

МУСЕЛМАН: У Христа?

ЗЕЛЕНИ: Не верујем да би он веровао у самог себе да је преживео оно што сам ја.

МУСЕЛМАН: Зашто га онда стално спомињеш?

ЗЕЛЕНИ: Зашто га стално спомињем? Збиља, зашто га стално спомињем? Нисам досад о томе размишљао. Можда из навнке. Није лоша ова кобасица.

РАЊЕНИК (се био загледао у наговештај румених зракова што су се провлачили кроз прозорске решетке. Рече) У ово време ја сам већ био на послу.

58964: Где си радио?

РАЊЕНИК: На улици. У Паризу: булевари, кафане, паркови...

»Задавио жену у кади!« »Непознати лет у улици Фуше!«

»После проневере извршио самоубиство!« Ох, то је било онда врло важно! То је људе занимало... Ко се убио, кога су убили, зашто, када, на који начин. А ја сам извикивао та имена...

МУСЕЛМАН: Како су те ухватили?

РАЊЕНИК: У сваки примерак новина стављао сам по један летак. Потказали су ме. Нека баба. Уплашила се обичног папира.

МУСЕАМАН: Франсе, требало би да побегнемо одавде.

РАЊЕНИК (упита Проминента) Још ти није досадило?

ПРОМИНЕНТ: Не.

РАЊЕНИК: Свакодневно пишеш, иако знаш да још нико није примио писмо из Освиенћима.

ПРОМИНЕНТ: Довољно је да стигне само једно.

ЗЕЛЕНИ: Ако га адресираш на пакао, можда ће и стићи.

ПРОМИНЕНТ: Кад сазнају где сам, моји пријатељи ће ме избавити. То су већ једном учинили.

58964: Одавде нико не може да те избави.

ПРОМИНЕНТ: Избавиће ме пријатељи. Само треба да сазнају где се налазим. Вратићу се својим синовима.

МУСЕЛМАН: Боље би било да бежимо...

РАЊЕНИК: Где су ти синови?

ПРОМИНЕНТ: Можда су у Кракову.

РАЊЕНИК: Ти СИ из Кракова?

ПРОМИНЕНТ: Имам тамо посед.

58964: Синови су ти одрасли?

ПРОМИНЕНТ: Један четрнаест, други једанаест година.

МУСЕЛМАН: Говорите, хоћете ли да бежимо или не?

РАЊЕНИК: Је ли Краков леп град?

ПРОМИНЕНТ: Ја не станујем у граду. Живим на свом поседу.

МУСЕЛМАН: Basta! Basta! Не мељите више! Сто пута стевећ о томе разговарали. Одговорите ми!

РАЊЕНИК: Први пут разговарамо о Кракову. Значи, Краков је...

МУСЕЛМАН: Свеједно је сад какав је Краков! Брига мене за Краков! Ми морамо да побегнемо из ове латрине! Морамо! Нећемо ваљда тек тако да... То је немогуће да ћемо живети још само два и по месеца...

ЗЕЛЕНИ: Три дана више! Погледај рецке! Три дана више, Ђузепе!

МУСЕЛМАН: Три дана више! Шта је то три дана више? Шта је месец дана више? Ми можемо да се спасемо! Морамо! Схватите! Морамо! Мени није свеједно колико ћу да живим. Ја имам права на живот. Имам права! Хоћу да наставим свој писарски посао, да спавам са женама, да се купам у мору... Разумете?! Морамо да се спасемо! Па... па... иа имамо све могућности за бекство. Ја сам све испитао... Морамо да побегаемо!

РАЊЕНИК: То је лепа намера.

МУСЕАМАН: Да, да, да...

РАЊЕНИК: Али и неизводљива.

МУСЕЛМАН: Изводљива је. Ја сам све испланирао.

РАЊЕНИК: Можда... Када бисмо успели да се пребацимо преко »Мексика«...

МУСЕЛМАН: Мексика?

РАЊЕНИК: То је провизорни женски логор. Иза њега су пустаре. Тамо нема страже.

58964: Слабо си обавештен. Иза »Мексика« је СС логор.

МУСЕЛМАН: Према југу...

58964: Освиенћим III. Жице и страже километрима. Онуда још нико није прошао.

МУСЕЛМАН: А иза нас?

58964: Логор. I крематоријум бр. IV Можда број V... и VI...

ЗЕЛЕНИ: Доста мудровања. Јасно вам је ваљда да једино вреди кидати кроз Бжезинку?

58964: Њена шума је непроходна. Можда има минских поља. Нико од нас не зна пут. То је исувише опасно.

МУСЕЛМАН: Најопасније је да останемо овде.

ЗЕЛЕНИ: Браво, Ђузепе! Момци, слушајте ветерана: правац Фишерај!

МУСЕЛМАН: Фишерај?

ЗЕЛЕНИ: А хтео си да организујеш бекство! Како си лислио то да изведеш? Лимузином по аутостради? На дастанку би позвао есесовце на банкет? Фишерај је мочвара, Ђузепе. Некада, када још није било овога овде, тамо су бацали лешеве. То је најмање чуван пут.

ПРОМИНЕНТ је пажљиво слушао њихов разговор, али со није хтео да покаже. Чим би неко погледао према њему он би настављао да пише писмо. ЧОВЕК ПОД КАПОМ је предано оправљао сат.

58964: Добро. Рецимо да имаш право, Зелени. Претпоставимо да нам успе да се пробијемо кроз Бжезинку. Шта ћемо после? На шта ћемо после да наиђемо?

ЗЕЛЕНИ: Иза Бжезинке је Пољска. Важно је да Аушвиц оставимо иза себе. Кажем вам, Бжезинка је најмање чувана. И то баш област Фишераја. Прашума и мочварно језеро су најбоље страже. Откад сам у Аушвицу, петорица су покушала бекство у том правцу.

РАЊЕНИК: И?

ЗЕЛЕНИ: Двојицу су ухватили. Двојицу је прогутао Фишерај. Један се сам вратио.

58964: Значи - сигурна смрт.

ЗЕЛЕНИ: Не сасвим. За нокат мање сигурна него овде. Вреди покушати. Ђузепе је имао право, најопасније је да останемо овде.

РАЊЕНИК главом даде знак да пе говори пред. Проминентом.

ЗЕЛЕНИ: Не брини се због гвега.

РАЊЕНИК: Али...

ЗЕЛЕНИ: Кажем ти, не брини!

МУСЕЛМАН (приђе Човеку под капом и исцери се) Ето, ми смо се сложили. Ти си ћутао. Ни речи ниси рекао, Чивутине.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Не рекох ни речи.

МУСЕЛМАН: Сигурно ти је Мојсије шапнуо нешто што је паметније од бекства?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Записано је: »Куда да идемо? Градови су велики и ограђени до неба, народ је већи и виши од нас, воља господња је закон наш«. Треба да прођемо кроз тешка искушења, а остајање овде је најтеже.

ПРОМИНЕНТ покуша да се неопажено искраде из собе, али га

РАЊЕНИК заустави: Куда?

ПРОМИНЕНТ: У клозет.

РАЋЕНИК: Идеш да нас пријавиш?

ПРОМИНЕНТ: Не.

РАЋЕНИК: Лажеш!

ПРОМИНЕНТ: Пусти ме да одем. Не желим да имам било какве везе са бекством.

РАЋЕНИК: Ти већ знаш шта смо наумили. Сад ти нема друге, мораш да будеш са нама.

ПРОМИНЕНТ: Пустите ме да одем!

РАЋЕНИК: Остаћеш овде.

ПРОМИНЕНТ: Пијани сте и не знате шта говорите. Бекство је неизводљиво. Ја нећу да бежим. Пустите ме. Никоме ништа нећу рећи.

МУСЕЛМАН: Пусти га! Нека иде у нужник, сигурно су му пуне гаће; ако неће са нама, не мора.

58964: Пијан си. Нути!

МУСЕЛМАН: Шта ако сам пијан? Нека иде у нужник. Тамо му је и место. То је место за кукавице.

РАЋЕНИК: Сви морамо да бежимо. Ако само један од нас остане, издаће остале да би спасао своју кожу. Полен мора са нама.

ПРОМИНЕНТ: Не можете ме на то присилити! Само покушајте да ме дирнете. Обелоданићу све ако употребите и најмању силу.

МУСЕЛМАН: Црвљива пољска вашко, убићемо те нре него што зинеш! Ја ћу то да учиним. Сад одмах. Држи га, Франсе! Овамо нож, Зелени!

ЗЕЛЕНИ: Ти си велик јунак, Ђузепе! Жао ми је што нећеш моћи то да урадиш.

МУСЕЛМАН: Ућуткаћу га ја и без ножа.

ЗЕЛЕНИ: Он ће поћи са нама.

ПРОМИНЕНТ: Никада и никуда нећу да идем са вама.

ЗЕЛЕНИ: Поћи ће са нама и биће нам водич кроз Пољску.

Можда ће нас одвести у свој дворца у Кракову. Шта велите, не би било лоше да се тамо мало излежавамо?

ПРОМИНЕНТ: Нећу да бежим са вама. То је безумно. Ја могу да се спасем одавде. Ја имам пријатеље. Нећу пишта да жртвујем... Пустите ме.

РАЋЕНИК: Добро. Сам си крив. Немамо више времена за убеђивање. Можеш да се помолиш богу ако хоћеш.

ПРОМИНЕНТ изненада крену према вратима одгурнувши Зеленог, али 58964 прискочи вратима и затвори му пролаз. У истом тренутку МУСЕЛМАН га иза леђа шчепа за руке и прче да их извија. ПРОМИНЕНТ покуша да се брани, али га РАЋЕНИК ухвати спреда за рамена. ЧОВЕК ПОД КАПОМ је оправљао сат.

ЗЕЛЕНИ (не померивши се с места где га је одгурнуо

Проминент, рече) Чини ми се да сам рекао да ће он са нама.

МУСЕЛМАН: Одбио је.

ЗЕЛЕНИ: Он ће ипак са нама. (рече и са смешком приђе

Проминеитовом лежиш ту. Лагано је скидао слике са зида, гледајући Проминента)
ПРОМИНЕНТ (хтеде да се баци на њега, али га Рањеник и Муселман задржаше) Ви... Ви... Не дирајте то! Пустите ме!...
ЗЕЛЕНИ: Поштована публико, показаћу вам нешто занимљиво. Хокус-покус, погледајте ово! (Показа им полеђине слика)
РАЊЕНИК: Diable! План крематоријума!
ЗЕЛЕНИ: Врло прецизан, зар не? А ово? Седмог: транспорт Мађара из Сегедина - три хиљаде двеста. Осмог: транспорт из Француске - осам стотина двадесет.
ПРОМИНЕНТ: Престаните! То никога не занима!
ЗЕЛЕНИ: У сваком случају је врло тачна евиденција.
МУСЕЛМАН: Porco Dio! Ти си...
ЗЕЛЕНИ: Он је мислио да овде живи међу гомилом идиота. Одавно га меркам. Скупља слике! О, и ми имамо нешто у тикви.
ПРОМИНЕНТ: Ви? Ви сте кретен! Подлац!
ЗЕЛЕНИ: Пустите га! Зашто га држите! Пустите га, Ђузепе, чујеш?! Нека иде сада да нас пријави. Но, изволите, амбасадоре, на преговоре за спас ваше многоцењене коже. Ја ћу са своје стране само да им покажем ову изложбу - са наличја. Мислим да они не воле да неко води рачуна о њиховим пословима. Шта ви мислите, а?
ПРОМИНЕНТ се не помаче са места.
ЗЕЛЕНИ: 'Ајде, иди! Нико те неће дирати. Србе, отвори му врата. Изволи, пролаз је слободан. Но, што не идеш?
ПРОМИНЕНТ пође полако према столу и свали се на клупу.
РАЊЕНИК: Хтео си сам да побегнеш? Зашто?
ПРОМИНЕНТ: Један увек има више изгледа него читава група.
ЗЕЛЕНИ: Дипломатска мисао. Ипак, ову партију си изгубио. Бићеш нам водич.
ПРОМИНЕНТ: Да.
МУСЕЛМАН: Значи, оно што си причао о својим пријатељима... То си измислио?
ПРОМИНЕНТ: Не! Они су ме једном спасли. Био сам у логору за ратне заробљенике и они су ме извукли. Пустили су ме кући као болесног. Пред кућом ме је чекао ауто. Одвезли су ме у Гестапо. Нисам се ни поздравио са својима. Послали су ме овамо. Не схватам зашто.
ЗЕЛЕНИ: Можда сад не лажеш, али ми ћемо ипак да се осигурамо. Растурићемо твоју изложбу. Свако ће добити неколико слика. Ми ћемо их пажљиво чувати, не брини. Ако нас открију, страдаћемо сви, а не само ти. Сви за једног, а ти за све. Јесам ли добро смислио, Полен?
ПРОМИНЕНТ: Знате ли шта ћу прво да урадим ако икада одавде побегнемо?
ЗЕЛЕНИ: Да чујемо. Опићеш се?
ПРОМИНЕНТ: Убићу вас, Зелени. Дајем вам часну реч да ћу вас убити.

ЗЕЛЕНИ (прасну у грохотан смех и поче да дели слике осталима. Хефтлинзи су вешали слике изнад својих места) Надам се да ти неће пасти на памет да их скидаш. То ти не бих саветовао.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Зашто мени ниси дао слике?

ЗЕЛЕНИ: Ти ћеш добити нешто друго!

МУСЕЛМАН: Аха! Нешто друго ћеш да добијеш. Ти си одбио да бежиш.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Никад не одбих да бежим.

МУСЕЛМАН: Јеси малочас, Чивутине! Нисмо билн глуви.

На вратима се појавио СТАРАЦ, али га нико није приметио.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Нисам одбио. Ваља проћи кроз тешка искушења, али само Адонај зна да ли је веће искушење остати овде или поћи у варљиву неизвесност... (Утом спази Старца и мирно настави) говорио је у Грос-Росену хавер Игнац Хиршл кад су га упитали...

СТАРАЦ: Немој да се мучиш узалуд. Знам добро о чему сте говорили.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Причах своје доживљаје из логора Грос-Росен.

СТАРАЦ: Говорили сте о бекству.

ПРОМИНЕНТ: Ни на памет нам није пало. Бекство одавде је немогућно.

СТАРАЦ: То је тачно.

ПРОМИНЕНТ: Но.

СТАРАЦ: Ипак сте говорили о бекству. После десетак дана проведених овде сви о томе говоре. Говорите, причајте, маштајте слободно. Дању и ноћу ако хоћете. Све је узалудно.

ЗЕЛЕНИ: Нисмо на такве ствари ни помишљали, стари.

СТАРАЦ: Кроз Бжезинку, је ли? Или на запад преко пустаре? Свеједно. Не можете побећи. Све је минирано. Све! Цела Бжезинка.

РАЊЕНИК: Нисмо говорили о бекству. Знамо да је то бесмислено.

СТАРАЦ се загледа у Рањеника, затим полако пође према њему. РАЊЕНИК устукну.

СТАРАЦ (тихо, скоро јецајући, рече) Сине! Најзад!...

РАЊЕНИК: Шта ти је, стари!

СТАРАЦ: Сине... (Сви се згледаше. Човек под капом подиже поглед са сата)

РАЊЕНИК: Какав син! Шта хоћеш?

СТАРАЦ: Зашто си се тако дуго крио од мене?

РАЊЕНИК: Не разумем те...

СТАРАЦ: Ја тебја так долго ждал!

РАЊЕНИК: Стари, освети се. Ја нисам твој син!

СТАРАЦ: Шта сам ти тако страшно учинио?

РАЊЕНИК: То нисам рекао.

СТАРАЦ: Зашто си напустио старо место? (рече и показа на лежиште на коме је требало да лежи »осми«)

РАЊЕНИК: Никад нисам лежао тамо.

СТАРАЦ: А! Ти се њих бојиш? Ништарије су они. Слободно скажи правду. Они тебе ничега не могу сделать.

РАЊЕНИК: Зар не видиш, ми чак нисмо ни исте нације.

СТАРАЦ: Знам, знам, то је твој стари трик. Прешлог пута си се издавао за Чеха.

РАЊЕНИК: Ког прешлог пута?

СТАРАЦ: Шта је теби! Пре него што си отншао са оног кревета.

РАЊЕНИК: Никад тамо нисам лежао!

СТАРАЦ: Ходи, имам нешто важно да ти кажем. (Споља се зачуше узвици) Laufer! Laufer! Брзо, немам много времена!

(Ухвати Рањеника за руку и одвуче га на страну) Готово је. Све!

РАЊЕНИК: Шта?

СТАРАЦ: Бекство.

РАЊЕНИК: Какво бекство?

СТАРАЦ: Наше, сине.

РАЊЕНИК: Провоцираш?

СТАРАЦ: Сумњаш у свог оца?

РАЊЕНИК: Не желим да бежим!

СТАРАЦ: Пст! Од нашег последњег растанка припремам. Све сам удесио.

РАЊЕНИК: Не тиче ме се!

СТАРАЦ: Зашто си увек нестајао у одсудном часу? Ако сам некад био груб према теби, опрости! Сад знам сигуран пут. Не могу нас ухватити! Опрости старцу! Опрости старцу!

РАЊЕНИК: А остали?

СТАРАЦ: Шта ће нам они! Сигурније је ако смо само нас двојица.

РАЊЕНИК: Да. (Гласови напољу постадоше јачи) Laufer! Laufer! Laufer!

СТАРАЦ: Морам да идем. Видећемо се после апела. Ником ни речи! (Већ је био близу врата кад)

РАЊЕНИК (рече) Стари... Оче!

СТАРАЦ: Признајеш најзад?

РАЊЕНИК: Да.

МУСЕЛМАН: Шта је ово сад?

РАЊЕНИК: Оче, повешћемо и њих са собом.

СТАРАЦ: Молчи, молчи!

РАЊЕНИК: Ја без њих не идем.

СТАРАЦ: Ты опять по своему. Выдаст нас эта скстина! (Остали направише обруч око Старца и Рањеника)

РАЊЕНИК: Говори да те сви разумеју. Нећу да мисле да нешто

кријем од њих.

СТАРАЦ: Ти си ђубре! Изрод! Нећу да знам за тебе! Кајаћеш се! С оцем тако...

РАЊЕНИК: Одлази! Ниси ми потребан!

СТАРАЦ (проби обруч и пође ка излазу) Још ћеш ти мене молити!...

РАЊЕНИК: Могу ја без тебе, не брини! Одлази!

СТАРАЦ (се полако окрете и сломљено рече) Јеси ли сигуран да сви хоће да беже?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Сигуран је. Гласови споља постадоше оштри: Laufer!

СТАРАЦ: Пробићемо се кроз Бжезинку.

ЗЕЛЕКИ: Рекао си да је минирана.

СТАРАЦ: Ја знам пролаз.

ПРОМИНЕНТ: Постоји пролаз?

СТАРАЦ: Да. Пут који води до порушеног крематоријума усред Бжезинке.

ПРОМИНЕНТ: И тај пут су оставили да бисмо ми могли побећи? Ха!

СТАРАЦ: Ту, где је био онај стари, хоће да подигну нови... електрични крематоријум. Зато су оставили пут. (Напољу вика није престајала) Идем. Разговараћемо подробније после апела. Сын, согрешил ты! (Оде)

МУСЕЛМАН: Какав то циркус изводиш са нама, Франсе?

РАЊЕНИК: Никакав.

ЗЕЛЕНИ: Зашто нам ниси рекао да је он твој отац?

МУСЕЛМАН: Издао си нас! Матори је сад отишао право код командофирера да нас пријави.

РАЊЕНИК: Та хоћете ли најзад да умукнете! Он није мој отац.

58964: Зашто те онда тако назива?

РАЊЕНИК: Не знам. Уображава... Можда личим на његовог сина.

МУСЕЛМАН: Због тога си му рекао да бежимо? Дивно!

Требало је да станеш на прозор и да вичеш: »Људи ми бежимо! Ми бежимо!«

ЗЕЛЕНИ: Куш! Хоћеш да нас неко чује?!

РАЊЕНИК: Понављам вам: ништа му нисам рекао! Хтео је да ме спасе. Чули сте: одбио сам да идем сам.

МУСЕЛМАН: Да, да, да... Ти си казао да треба и нас да повуче! Dio cane, сад смо сви надрљали... Сигурно је већ рапортирао командофиреру.

58964: Можда је све то само замка.

РАЊЕНИК: Он нам ништа не може. Нема доказа.

ЗЕЛЕНИ: Зар су њима потребни докази?

РАЊЕНИК: Ако каже и он ће настрадати. Рећи ћемо да нам је открио пут кроз Бжезинку... Ако не ода, значи да је истина оно што је причао. Водиће нас.

МУСЕЛМАН: Он зна пут? Зар један лудак може нешто да зна?!

ПРОМИНЕНТ: Рекао бих да је старац параноик. Уколико је то тачно, он ће све учинити да спасе свог »сина«. То треба да искористимо.

ЗЕЛЕНИ: И ти тако мислиш?

ПРОМИНЕНТ: Да. Све што је досад причао о крематоријуму било је истинито.

58964: Али ово не мора да буде.

ЗЕЛЕНИ: Тја, не мора. Имаш ли можда нешто боље од овога? Нешто сигурније?

58964: Ништа.

ЗЕЛЕНИ: Онда немој да тртљаш. Уосталом, и сам знам да је у Бжезинки некад постојао мали крематоријум.

58964: То знам и ја.

ЗЕЛЕНИ: Дакле?

ПРОМИНЕНТ: Ипак, све морамо још да проверимо.

РАЊЕНИК: Разуме се.

ПРОМИНЕНТ: Стари не треба ништа да зна о нашим припремама. Нека он са своје стране организује бекство. Ако успемо да сазнамо где је пут, отићи ћемо без њега. А ако не, пустићемо га да нас води.

МУСЕЛМАН: Тако већ може.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Употребљене циклон-бомбе могле би добро да нам послуже. Кад бих имао барут, лако бих од њих начинио праве...

МУСЕЛМАН: Види, види...

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: У Освиенћиму је Крупова фабрика оружја. Радио сам у њој.

МУСЕЛМАН: Само ти барут недостаје?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Остало ћу сам да направим.

МУСЕЛМАН: Где да ти нађем барут? Да пишем Крупу да нам пошаље?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Потребан ми је барут. Добро је имати и бомбе код себе на таквом путу.

РАЊЕНИК: Није лоше. Али како да се домогнемо експлозива?

ЗЕЛЕНИ: Ја ћу покушати.

МУСЕЛМАН: Како?

ЗЕЛЕНИ: Видећу.

РАЊЕНИК: Морамо да радимо брзо. Сигуран сам да нисмо једини којима је бекство пало на ум.

МУСЕЛМАН: Дабоме. Треба да успоставимо везу са осталим групама, бићемо јачи...

ПРОМИНЕНТ: То никако! Никако! У великој групи увек се лако нађе неко ко може да упропасти ствар. Сами смо ово смислили, сами треба да идемо до краја.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Свађасте се да ли је старац слагао када је говорио о путу кроз Бжезинку, а не помислите да је слагао када је рекао да је све минирано.

ЗЕЛЕНИ: Христа му, то може да буде!

58964: Треба да испитамо Бжезинку.

РАЊЕНИК: Како да одемо тамо?

ПРОМИНЕНТ: Ускоро ће у Бжезинку моћи да оде сваки хефтлинг који се добровољно јави...

ЗЕЛЕНИ: Ако траже добровољце... сигурно их не траже да им деле чоколаду. Мора да је то нешто врло гадно.

ПРОМИНЕНТ: Вероватно.

МУСЕЛМАН: Ми ћемо се пријавити.

ПРОМИНЕНТ: Приметили сте... транспорти цивила су све чешћи... Ми не можемо да постигнемо све... Биће их још више...

Фронт је близу. Заробљени Руси треба некуд да нестану...

ЗЕЛЕНИ: Пређи на ствар.

ПРОМИНЕНТ: У Бжезинки је већ ископана јаада... велика...

Угља има доста. Фабрика вештачке гуме »Буна« производи неке деривате који, кажу, горе боље од бензина. Те деривате већ довозе тамо.

МУСЕЛМАН: Па шта, значи - радићемо исти посао. Врло важно: спаљиваћемо лешеве.

ПРОМИНЕНТ: И лешеве.

ЗЕЛЕНИ: И - шта још?

ПРОМИНЕНТ: Селектиране муселмане. Непокретљиви су... не могу да чекају у реду и да силазе у »купатило«. Затим...

инвалиде... Довозиће их камионима право до јаме. Те које

довезу треба неко да гурне у јаму... тамо нема »купатила«...

сами неће штети... Да... и сва деца из транспорта отићи ће тамо.

РАЊЕНИК: Деца?

ПРОМИНЕНТ: Деца.

58964: Измишљаш! Немогућно!

ПРОМИНЕНТ: Не!

ЗЕЛЕНИ: Полен, реци... не измотавај се... то си ти измислио?

ПРОМИНЕНТ: Не!

МУСЕЛМАН: Јеси! Нико не баца живе људе, живу децу у ватру... То су бајке!

РАЊЕНИК: Слагали су те! Ко те је слагао?

ПРОМИНЕНТ: Чуо сам истину. Од кога - није важно.

ЗЕЛЕНИ: Кад почиње... тај... рад?

58964: Ти верујеш у то?

ПРОМИНЕНТ: Кроз три-четири дана.

ЗЕЛЕНИ: И неко мора да иде тамо, а?

ПРОМИНЕНТ: Прво треба да оде само један. Испало би сумњиво кад бисмо се сви одједном пријавили... Тај први би испитао ситуацију и ако има изгледа за нашу ствар и остали би...

РАЊЕНИК: Можда можемо и на неки други начин Аа одемо у Бжезинку.

58964: Сигурно.

ПРОМИНЕНТ: Знате и сами да је ово једина могућност.

Уђе С. К. и разговор се прекиде. Сви поћоше ка својим местима. ЗЕЛЕНИ поче да звиждуће. »Es geht alles vorüber...«

С. К.: Зашто још неспавате? Нисте се довољно уморили?

58964: У сваком случају наш посао је лакши од твог.
С. К.: А, тако. Лакши? Лакше је убијати, је ли? Колико си хиљада данас претворио у пепео? Колико сте хиљада до сада смакли? Колико? Не знате? Ја знам да нисам ни једног јединог! Ниједног! (После дужег ћутања упита) Ко је окачио ове слике по соби?
ЗЕЛЕНИ: Ми.
С. К.: Не волим слике. Полен, зар ти нисам рекао да их поскидаш? Сад сте их окачили свуда. Хоћете да ме изазивате?
ПРОМИНЕНТ: Шта вам сметају?
С. К.: Рекао сам ти да их скинеш!
ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Стари Рус је наредио да их окачимо.
С. К.: Он?
ЗЕЛЕНИ: Ваљда не мислиш да се играмо изложбе?
58964: Шта смо могли... послушали смо га.
МУСЕЛМАН: Дабоме.

С. К.: Питаћу старца. Ако сте ме слагали...
ЗЕЛЕНИ: Зар ти изгледа да ће тај свети човек да лаже? И то због десетак попишаних слика.
С. К.: Ништа те нисам питао! Тај светац није нимало бољи од вас.
МУСЕЛМАН: Он има један златан кутњак. Ниси приметио?
С. К. (покушавајући да се прибере, рече) Зашто си споменуо кутњак?
МУСЕЛМАН (мало преплашен, одговори) Онако. Ја сам то тек данас видео.
С. К.: Шта ви то од мене кријете? Не, не, нећете ме преварити! Ја сам одавно приметио. Ви нешто смерате против мене. Не играјте се!
ПРОМИНЕНТ: Ви се стално враћате на исту тему. То већ прелази у фиксидеју.
С. К.: Значи, ја сам шенуо? Ја имам фиксидеју? Сад морате да ми кажете шта имате против мене. Говорите!
ЗЕЛЕНИ: Ја немам ништа. А ти, Ђузепе?
МУСЕЛМАН: Ни ја. А ти, Франсе?
РАЊЕНИК: Наравно да немам ништа. Можда имаш ти, Србе?
58964: Зашто бих имао? А ти, Полен?
ПРОМИНЕНТ: Апсолутно ништа. Мени чини особиту част да радим под руководством једног еминентног скулптора.
С. К.: Чини вам част? Чини вам част! Добро, кад вам чини част. Од сутра ћете ви из »купатила« радити на »пећима«, а ви фурунаши у »купатилу«.
58964: Ти немаш права да вршиш ту измену!
С. К.: Командофирер је тако наредио.

ПРОМИНЕНТ: Није истина. Светите нам се зато што сте уобразили да вас мрзимо.

С. К.: Ништа не уображавам.

58964: То је твој шеф!

С. К.: Не тиче те се. Ти си овде зато да извршаваш наређења.

ЗЕЛЕНИ: У реду је. У реду. Та промена ће ми пријати.

58964: Ја нећу да радим у »купатилу«!

ПРОМИНЕНТ: Одбијам да радим тамо!

МУСЕЛМАН: И ја!

С. К.: Радићете! Радићете као вредни мрави.

58964: Нећемо!

С. К.: Купаћеш оне тамо доле!

58964: Нећу!

С. К.: (га удари пендрек) Хоћеш! (Нико се не помаче. С. К.-у испале пендрек из руке. Кад паде на под. С. К. оста зурећи у њега.)

Предвечерје. Ноћ се полако спушта на логор. Дневне смене се враћају са рада, а они који ће их сменити још спавају. Само су ЧОВЕК ПОД КАПОМ и С. К. будни. На зидовима има пуно слика. Соба је чиста, орибана, полице су лепо уређене. На столу су две кутије од конзерви са свежим, шумским цвећем. ЧОВЕК ПОД КАПОМ је на свом лежишту ужурбано оправљао сат.

С. К. (га је ослоњен на лактове дуго посматрао. Бирао је речи.

Најзад упита) Но, је ли прорадио?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Још не, али ускоро...

С. К.: Ти си часовничар?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: И отац ми је то био.

С. К.: Јеси ли имао радњу?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Малу. Имала је браон капке на излозима. У њој лети беше хладовина, а зими топлота.

С. К.: Ожењен си?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Бејаш то.

С. К.: Оставила те?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Брачна веза је нераскидива.

С. К.: Где ти је жена?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Са децом.

С. К.: А она... где су?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Нигде. Нема их више.

С. К. (је ућутао. Сео је на свој кревет и почео да облачи чизме. Изненада рече) Ти ме избегаваш.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Не.

С. К.: Реци слободно: да. Слободно! Нећу те тући, ништа ти нећу. Реци истину! . .

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Истина је записана у књизи Мојсијевој: »Човек који је био мек и нежан међу вама прозлиће се према браћи својој те неће дати никоме између њих меса од...«

С. К.: Доста, црве библијски!

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Тражио си истину.

С. К.: Силази са кревета! Показаћу ја вама! Устај, багро! (викну и поче да удара пендреком по креветима) Диж се!

58964: Још није звонило.

С. К.: Доста је било цркавања! На ноге! (и удари пендреком Рањеника по стопалима. ЗЕЛЕНИ, 58964 и ПРОМИНЕНТ скочише са кревета. МУСЕЛМАН је остао лежећи)

С. К.: Тај тамо шта чека? Белу кофу?

РАЊЕНИК (рече Муселману) Устани, Ђузепе. Устани.

МУСЕЛМАН послушно устаде и оста стојећи.

РАЊЕНИК (му даде одело) Облачи се.

С. К.: Брже са облачењем! Брже, брже! Спремите кофу, четке и сапун. Робаћете собу.

ЗЕЛЕНИ: Рибали смо... јутрос.

С. К.: Сад ћете опет! Овде се све лепи од прљавштине. Добро орибајте! Опраћете зидове, прозор, кревете. Све! Имате читав сат времена. Робање ће вам добро доћи као загревање за рад. Куда ћеш?

(упита Рањеника који је једну кофу дао Муселману, а са другом пошао ка излазу. Муселман га је гледао као аутомат)

РАЊЕНИК: Идемо по воду.

С. К.: Кога сте питали? Овде мера да се зна ред. Кога ја одредим, тај ће ићи. Ти, Полен, марш по воду! Води и тог лудака. Нећу да га гледам!

ПРОМИНЕНТ узео кофу и изађе. МУСЕЛМАН оде за њим.

Остали су уређивали собу. С. К. се попе иа лежиште Човека код капом и поче да даца одозго све његове ствари. На поду испред кревета направи се гомила молитвеника, цицеса и талеса.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ брзо приђе кревету и дохвати свој сат.

Други су ћутећи радили.

С. К.: На ђубре с тим дрангулијама. Забрањујем ти да их одсад скупљаш. Франсе, мој сандук овамо!

РАЊЕНИК узео сандук са С. К.-овог кревета. Сандук је забрављен великим катанцем.

С. К. (стави свој сандук на узглавље лежишта Човека под капом) Ово је моје место! Дај ћебад! Свети човече, намести ми кревет. Само лепо! Те крпе и књижурина однеси на ђубриште и спали. Ти лично! (Обукао је капут. На левом рукаву је сад свилена трака на којој лепим црним словима пише САРО) Ако не завршите са чишћењем до поласка на посао, радићете после повратка. Онда ће вам бити теже.

Чим је он отишао, ушли су ПРОМИНЕНТ и МУСЕЛМАН.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ поче брижљиво да скупља своје светиње. Када је то урадио узео да оправља сат. ПРОМИНЕНТ просу кофу воде на гчод. Великим калупом сапуна сапуњао је под, а онда га је робао четком. МУСЕЛМАН приђе свом кревету и испод узглавља извади дечје коцке за зидање. Сео је у угао и покушавао да сагради кулу.

ПРОМИНЕНТ (не прекидајући посао, сасвим обично, скоро незаинтересовано, рече) Јутрос сам сазнао откуда нам стиже

оволики сапун.

58964: Откуда?

ПРОМИНЕНТ: Из једне хемијске лабораторије. Прави га неки доктор Шпанзл... од људи. Зато не мирише лепо, али добро пени.

Ова вест као да никог није изненадила. Сви су то примили као нешто потпуно нормално.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ (кликну) Ради!

И збиља, сат је куцао. Неколико тренутака сви су одушевљено слушали тик-такање, а онда ЧОВЕК ПОД КАПОМ прикачи сат на зид.

ЗЕЛЕНИ: Успео си.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Јер сам веровао.

РЛЊЕНИК: Радите! Запните мало. Не бих хтео после рада помово да рибам.

ЗЕЛЕНИ: Мораћеш. Свеједно је како сад радимо, репете нам не гине. (Зави цигарету и упита Човека под капом) Сајдијо, како послови?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Ради. Сад ћу да правим нешто ново.

ЗЕЛЕНИ: Бестрага и ти и та твоја клацкалица! Питам те како стоје ствари с нашим »пасошима«?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Направих четири бомбе. На сигурном су месту. А ако хоћете пету, дајте још барута.

ЗЕЛЕНИ: Јуче сам ти дао два метка.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Треба још.

ЗЕЛЕНИ: Ноћас ћу да ћоришем.

ПРОМИНЕНТ: Буди обазрив.

ЗЕЛЕНИ: Ма шта кажеш?

ПРОМИНЕНТ: Не треба да претерујете. Могу да приметите.

ЗЕЛЕНИ: Христа му, сад први пут у животу крадем да би и други имали неку вајду од тога, а он ми каже да не претерујем. Франсе, хоћеш ли рума?

РАЊЕНИК: Не.

ЗЕЛЕНИ: Ћутљивко, а ти? Гуцни мало. Не мораш тако озбиљно да схваташ капоове шале.

58964 узео флашу и натеже. ЧОВЕК ПОД КАПОМ пажљиво сакри своје молитвенике и остало под бивши капоов кревет. Затим узео делове меноре и поче да их разгледа.

58964: Треба још воде.

ЗЕЛЕНИ: Полако. Што си запео?

58964: Морамо да завршимо.

ЗЕЛЕНИ: Шта је с тобом?

58964: Хоћу да довршим посао.

ЗЕЛЕНИ: Последњих дана нешто није у реду с тобом?

58964: Идем по воду.

ЗЕЛЕНИ: Иди. Ћузепе! (викну)

МУСЕЛМАН се уплаши од вике и у брзипи поруши скоро готову кулу од коцака. Скочи на ноге.

ЗЕЛЕНИ: Не бој се, Ћузепе! Тркни по воду. Помози овом

вредном рибачу. Донеси му воде да нас све окупа. Иди.
58964 изјури напоље.

ЗЕЛЕНИ (стави Муселману кофе у шаке и овај послушно изађе,
а затим рече Рањенику) Данас је твој ред да храниш Ђузепу.

РАЊЕНИК: Није. Данас сајција...

ЗЕЛЕНИ: Погледај распоред. Среда - Франсе. Јадни Ђузепе...

ПРОМИНЕНТ: Није требало да га шаљемо у Бжезинку.

РАЊЕНИК: Коцка је одредила.

ПРОМИНЕНТ: Да, али знали смо да има слабе живце...

РАЊЕНИК: Сви живци су за то слаби. И мени се у почетку чинило да ћу полудети, а после сам навикао. Затворим очи и бацам. Тако је ипак лакше. Уосталом, и ви ћете осетити како је то.

ЗЕЛЕНИ: Хоћемо ли скоро?

РАЊЕНИК: Чим »отац« удеси са шрајбером.

ЗЕЛЕНИ: Сјајно! Узми рума.

РАЊЕНИК: Дај.

ЗЕЛЕНИ: Мене много брине наш ћутљивко.

РАЊЕНИК: Човек има право да буде нерасположен.

ЗЕЛЕНИ: Сумњив ми је. Обратите пажњу на њега.

ПРОМИНЕНТ: Ти то озбиљно?

ЗЕЛЕНИ: Озбиљно.

Ућоше 58964 и Муселман. Разговор се прекиде.

58964 (још с врата рече) Капо се врзма у близини. Боље да радимо.

МУСЕЛМАН се вратио својим коцкама. Остали поново узете да рибачу, осим ЧОВЕКА ПОД КАПОМ, који се удубио у рад на менори.

ПРОМИНЕНТ: Вама се изгледа не ради?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Ја радим.

ЗЕЛЕНИ: Заиста?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Зар не видиш?

ЗЕЛЕНИ: А да! Теби је мало осветљења. Наравно, овде има само сијалица и рефлектора. То је мало. Треба још да палимо и свеће! Четку у руке, пророче, не треба нам твој чирак.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: То није обичан чирак.

ЗЕЛЕНИ: Е? Него какав?

РАЊЕНИК: То је менора.

ЗЕЛЕНИ: Шта је менора?

РАЊЕНИК: Јеврејска светиња. Символише борбу јеврејског народа.

ЗЕЛЕНИ: Пази, молим те! Зар и тога има?

РАЊЕНИК: Некад, још врло давно, група Јевреја побунила се против Асираца и ослободила свети храм у Јерусалиму. У

храму није било довољно посвећеног уља, које мора непрекидно да гори у кандилу. Бог је учинио чудо и оно мало уља горело је читавих осам дана, све док није стигло ново посвећено уље. За спомен на то празнује се Ханука и пали менора.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ (је устао и тако слушао Рањеника, а онда скоро претећи) Откуд ти то знаш?

РАЊЕНИК: Отац ме је учио.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: А ко научи њега?

РАЊЕНИК: Његови родитељи.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Који гој учи о јунаштву Јевреја? Ког гоја занима зла судбина мога народа?

РАЊЕНИК: Мој отац није био хришћанин.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: А ти, шта си ти?

РАЊЕНИК: То сад није тешко погодити.

ЗЕЛЕНИ: Христа ти, зашто нам то ниси рекао?

РАЊЕНИК: Нико ме није питао, а мени то није изгледало тако важно.

ПРОМИНЕНТ: Ви сте Јеврејин?

РАЊЕНИК: То ти смета?

ПРОМИНЕНТ: Не... Али ви немате жути троугао! Шта ће бити ако дознају?

РАЊЕНИК: Неће дознати. Сем ако неко од вас...

ЗЕЛЕНИ: Ке брини!

ПРОМИНЕНТ: Како си успео досад да се скриваш?

РАЊЕНИК: Чим сам поодрастао, отишао сам у свет. Променио сам много занимања. У двадесетој години постао сам члан Партије. Живео сам илегално. Имао сам лажно име. Право хришћанско. Кад су фашисти дошли нисам нашао за сходно да им се представљам правим именом. Јеси ли сад задовољан?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Криво си веру својих отаца? Требало је да будеш поносан што си Јеврејин.

РАЊЕНИК: Понижавају те, а ти се тиме поносиш. Ја сам имао паметнија посла.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Плашио си се патњи и страдања.

РАЊЕНИК: Није ми се страдало због крштенице.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Твоја браћа страдају због тога и због таквих као што си ти!

ЗЕЛЕНИ: Христа му, ово постаје забавио. Хеј, попе, узми мало рума, боље ћеш говорити!

РАЊЕНИК: Врати се својој менори. Нећу да се препирем с тобом.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Славио си туђе богове.

РАЊЕНИК: Ничије богове нисам славио. Ни твоје, ни туђе.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Одричеш се свог бога! Свог бога, своје вере, свог оца! Једеш трепфл, пијеш, псујеш, лружиш се са гојима. Бацаш срамоту на цео род свој!

ЗЕЛЕНИ: У пакао с њим!

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Због изрода као што си ти, ми ћемо

пропасти. Због вас је све ово! Бункери, пећи... Све!

РАЊЕНИК: Не попуј више! Да си се борио, уместо што си се свако вече клањао пред Тором, не би био овде.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Ти си Тору заменио пушком, па си ипак овде. Казни Адонајевој ниси умакао.

ЗЕЛЕНИ: Тако! Распали, Мојсије! Докусури га!

ПРОМИНЕНТ: Не пачај се у њихове ствари!

ЗЕЛЕНИ: За кога ти то навијаш?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Видиш? Исмевају нас! Праве штале и латрине од наших храмова. Силују нам жене! И докле год буде таквих као што он ти, биће нам тако! Биће нам још горе, још страшније.

РАЊЕНИК: Ти глупи ортодоксе! Тебе не боли што сваког дана гину хиљаде твојих сународника, хиљаде других невиних људи. Тебе боли што не верујемо у некаквог Јехову, што не мотамо твилеме око главе, што не мрмљамо по читав дан: »Шема Лисроел Адонај елакхену...«

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Погледај и види да ли постоји бол велик као мој! И ја сам волео оне које сам изгубио. Зато ме и спопада гнев пред твојим злочиним.

РАЊЕНИК (га разјарен дохвати за капут) Слушај библијска главо, слушај добро: ако Јехова и постоји, он је најобичнији подлац! Зашто дозвољава све ово? Зашто? Узалудне су твоје приче о његовој доброту! Он је гад! Могоа бих да га попишам и задавим.

ЗЕЛЕНИ: Амен!

ЧОВЕК ПОД КАПОМ (се пренеражено отрже од Рањеника) Ако је истина да ниси гој, нека си проклет! Клео си бога свог, нека си заувек проклет за то! Нека је проклета цела породица твоја! Нека на тебе падну сви греси мученика који издишу пред очима нашим! Тешко теби! Бићеш проклет свуда, проклет заувек! Јер писано је: »Даће те господ непријатељима твојим да те убију, једним ћеш путем наићи на њих, а на седам ћеш путева бежати од њих, а мртво тело твоје биће храна огњу. Плашићеш се ноћу и дању, и нећеш бити миран животом својим. Јутром ћеш говорити: »Камо да је вече!« А вечером ћеш говорити: »Камо да је јутро!« И полудећеш од онога штој ћеш гледати очима својим«. Тако је записано, тако нека буде!

РАЊЕНИК: Јеси ли завршио? Сад настави свој посао и пусти ме да радим. Не дам ништа за твоје клетве!

ЗЕЛЕНИ: Браво, Франсе! Туширао си га!

ПРОМИНЕНТ: Не знам шта је ту смешно, Зелени?

ЗЕЛЕНИ: И ти си, изгледа, на поповој страни! Одлично!

58964: Неко долази.

Сви почеше ужурбано да раде. Ушао је

СТАРАЦ: Рибате? Зар нисте јутрос?

ЗЕЛЕНИ: Јесмо. Али рибамо и пред сваки оброк. Због бољег апетита.

Чим је Старац ушао сви су престали са радом.

СТАРАЦ: Имам добре вести. Приђите. Успео сам код шрајбера. Кроз два дана биће формирана нова група за Бжезинку. Сви сте у њој.

ЗЕЛЕНИ: Сила си, матори.

ПРОМИНЕНТ: А Хансова група?

СТАРАЦ: Она ће радити дању, а нама остаје - ноћца...

ЗЕЛЕНИ: Харашо, дедице, харашо.

58964: А Грк?

СТАРАЦ: И он ће са вама. Како бисте без капоа.

ПРОМИНЕНТ: То је требало некако да избегнемо.

СТАРАЦ: Није било могућно.

РАЊЕНИК: Шта ћемо сад с њим?

ПРОМИНЕНТ: То је јасно.

ЗЕЛЕНИ: Сасвим.

РАЊЕНИК: У реду.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Не треба то да чините.

ЗЕЛЕНИ: Ти одмарај мозак.

СТАРАЦ: Мислиш ли да би он тебе поштедео?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Треба опраштати својим непријатељима.

ЗЕЛЕНИ: Тикване! Малопре си проклео своју крв, а сада опрашташ издајци.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Грк је издао људе, а проклетник издаде свог бога.

СТАРАЦ: Шта је то било?

ЗЕЛЕНИ: Ништа. Свађалица. Дакле, за капоа смо решили?

РАЊЕНИК: Да.

ПРОМИНЕНТ: Слажем се.

58964: И ја.

ЗЕЛЕНИ: Ти?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Ви сте у већини. Покоравам се, али се не слажем.

ЗЕЛЕНИ: У реду, у реду... Бићеш чист пред Адонајем.

ПРОМИНЕНТ: Зелени, немој... немојте да га задиркујете.

ЗЕЛЕНИ: Ха, најзад си и ти приметио! Данима те слушам како нам се обраћаш са »ти«, а не примећујеш то.

ПРОМИНЕНТ: То није истина!

ЗЕЛЕНИ: Јесте, амбасадоре. Ево питај остале.

ПРОМИНЕНТ (их све редом упитно погледа, а они оборише очи пред тим очајничким погледом. Проминент се спусти на столицу и тупо се загледа у под) Мрзим те, Зелени!

ЗЕЛЕНИ: А ја тебе обожавам.

СТАРАЦ: Шта се то догађа?

РАЊЕНИК: Веровао је да има нешто што не може да се изгуби.

Изгубио је, а није ни приметио.

СТАРАЦ: Сви сте опустили носеве! Горе главе! Ствари стоје одлично! Успећемо! Разведрите се! Из торбице извади боце.

Ово још нисте пили.

ЗЕЛЕНИ: То је идеја, мој брајко! (Дохвати једну боцу и одмах се даде на посао)

РАЊЕНИК: Није требало то да доносиш.

ЗЕЛЕНИ: И ти си побрљавио.

РАЊЕНИК: Знам шта говорим. Морамо да оставимо пиће.

ЗЕЛЕНИ: Зар да се лишимо оваквог блага?

58964: Мораћемо. На жалост.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Имају право. Опасно је за нашу ствар ако пијете.

ПРОМИНЕНТ: Тачно.

ЗЕЛЕНИ: Сада ја морам да се покорим. Али да искапимо још ово. За последњи пут!

РАЊЕНИК: У реду...

ЗЕЛЕНИ: Шта чекате? Напред!

Пили су сви осим ЧОВЕКА ПОД КАПОМ, који их је ћутећи пасматрао.

ЗЕЛЕНИ: За виршле са сенфом! Само весело! (У руци му се створила усиа хармоника. Почео је да свира »Организуј«.)

СТАРАЦ (запева) »Организуј«, не чекај наш задњк час/»Организуј«, јер сутра гуше и нас/Нађу ли те да крадеш, ћути и плуј!/У последњој ти секунди/Свима дупе показуј. За њим залеваше РАЊЕНИК и ПРОМИНЕНТ. ЧОВЕК ПОД КАПОМ је окренуо леђа.

58964 (преста да ради. Посматрао је веселу групу са одвратношћу. Рече) Доле чека нов транспорт. (Нико га није чуо. Он понови гласније) Доле чека нов транспорт!

ЗЕЛЕНИ: Па!

58964: Престаните са урлањем!

ЗЕЛЕНИ: То није ни први ни последњи транспорт! Ми морамо да се веселимо! Певај! (Настави да свира. Остали поново запевају. 58964 му нагло приђе и оте хармонику. Завитла је у угао. МУСЕЛМАН брзо шчепа хармонику, ЗЕЛЕНИ претећи устаде)

58964: Пијандуре!

РАЊЕНИК (му приђе и мирно рече) С тобом нешто није у реду?

58964: С вама није! Доле људи чекају смрт, а ви певате! Још ћете и да заиграте!

СТАРАЦ: А, драги мој: »So wie Krematorium, so wie Brzezinka!« певали ми или не. То је сасвим свеједно.

58964: Мени није свеједно!

ЗЕЛЕНИ: Гле ти њега! Одједном си постао нежан.

ПРОМИНЕНТ: Мораш да поведеш рачуна о својим живцима. То је сад нарочито важно.

58964: Доле пред »купатилом« чекају Пољациње из Варшаве, а

ти ми држиш придикие.

ПРОМИНЕНТ: Ми им не можемо помоћи.

58964: Али бар можемо да имамо обзира према њима.

ПРОМИНЕНТ: Од тога ћемо имати само штету. Не смемо да мислимо на оне доле. Морамо да сачувамо своје живце.

ЗЕЛЕНИ је одузео хармонику Муселману.

РАЊЕНИК (се обрецну) Не свирај више!

ЗЕЛЕНИ: Добро, добро.

58964: Лочете ракију и онда уображавате да имате јаке живце. Полен, како можеш себе да лажеш? Болестан си, знаш да ти пиће скраћује живот, а опијаш се сваког дана. Зашто? Да би имао јаке живце?

ПРОМИНЕНТ: Са пићем је свршено. Кроз два дана крећемо у Бжезинку. Ако нам тамо нерви попусте - пропали смо.

58964: Ја не идем у Бжезинку.

ПРОМИНЕНТ: Молим?

58964: Чуо си. Нећу да идем у Бжезинку.

ЗЕЛЕНИ: Но, но, добро... Лези, одмори се мало. Смири се. Нећу више да свирам.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Теби није добро. Имам пилуле за умирење. Хоћеш ли?

58964: Шта је? Хоћете да ме направите лудим? Не, мени је сасвим добро. Здрављи сам од свих вас! Нећу да идем! Нећу да бежим, чујете ли?! Нећу да бежим и то је све.

ПРОМИНЕНТ: Знате ли шта говорите?

58964: Потпуно сам свестан својих речи. Не идем! - Хо је моја коначна одлука.

СТАРАЦ: Како нећеш? Како то? Зар није све добро припремљено?

РАЊЕНИК: Откуда та изненадна промена?

58964: Изненадна? Од првог дана ја о томе мислим, од првог уласка у ову собу. Дању и ноћу! Беспрекидно!

ПРОМИНЕНТ: Зашто си досад то од нас крио?

58964: Крио сам од себе, не од вас.

ЗЕЛЕНИ: Разговараћемо о томе кад се издуваш. Сад лези.

ПРОМИНЕНТ: Ово морамо сад да пречистимо. Стари, изиђите напоље и пазите да нас капо не изненади.

СТАРАЦ: Волео бих и ја да чујем...

РАЊЕНИК: Испричаћемо ти касније све. Изиђи.

СТАРАЦ: Немојте само много да се свађате. (Изиђе. Неколико тренутака сви су ћутке посматрали 58964.)

58964 (плану) Шта ме гледате? Но, хајде, почните. Хајде, хајде, питајте! Шта чекате?

ЗЕЛЕНИ: Нећеш да бежиш?

58964: Нећу!

РАЊЕНИК: Промисли добро!

58964: То сам већ учинио.

ПРОМИНЕНТ: Такав став може скупо да те кошта! Упозоравам те!

58964: Хвала.

ЗЕЛЕНИ: Тврдоглав си. Ипак, све то... не мислиш озбиљно? Не желиш ваљда да те протерају кроз оџак?

58964: Нећу да бежим. Желите ли још нешто?

РАЊЕНИК: Ти си био пристао на бекство. Обмањивао си нас све време. То је смишљена издаја!

58964: Ви сте издали мене! Ви сте мене обмањивали! И себе! Обећавали сте бекство у слободу! Где... где је? та ваша слобода? Где?

РАЊЕНИК: Свуда... Изван овога - свуда.

58964: Јесте ли ви сви збиља толико малоумни да верујете у то? Нема за нас слободе! Зар не схватате то?

ЗЕЛЕНИ: Брајко мој, чим се будем увукао у цивилне прње, чим не будем осећао на потиљку погледе есесоваца, чим будем опет подизао сукње, ја ћу бити слободан, па ма шта ти да причао.

58964: И кад есесоваца не буде, тебе ће ухватити и извести пред суд. Тражиће да им положиш рачуне за: ово овде.

ПРОМИНЕНТ: Нико нема права нама да суди. Ниједан од тих професионалних судија није доживео оно што смо ми овде искусили. Ни у једном законнику овакве ствари нису предвиђене. Само ми, који се гушимо у овом диму и смраду, само ми можемо да судимо себи. Нико други! Ми смо принуђени да чинимо оно што чинимо. Једини злочинац у овој соби је капо. Једини!

58964: Зашто припремаш одступницу кад не признајеш суду право да ти суди?

ПРОМИНЕНТ: Не разумем.

58964: Бићу јаснији: зашто водиш дневник о крематоријуму? То је одступница, зар не?

ПРОМИНЕНТ: Не, то је предострожност. Желим да се осигурам, јер не верујем у добронамерност судија. Шта може да зна о мојим мукама неки сенилни судија, рецимо пан Јарослав Макушински из Кракова, који је сигурно све ово време откад се ја патим по логорима провео у својој библиотеци огрнут топлим ћебетом. Али пан Јарослав ће сматрати да има право да ми суди и судиће ми, и то врло строго. Зато ја пишем дневник. Да, да бих се откупио. Да бих и вас откупио.

РАЊЕНИК: Никакав професионални судија неће да нам суди. Ми смо жртве! Једино човечанство може да нам суди. Ако ме оно осуди, нећу се бунити, јер верујем да ће то бити непристрасна одлука.

ПРОМИНЕНТ: Како си само могао да сачуваш толику наивност? Човечанство? То је обичан шупаљ појам. Тај твој суд човечанства ипак ће бити састављен од папа Јарослава или месје Шантена и мистер Смита... А они никад неће успети да те схвате и скратиће те за главу ако сазнају где си био.

РАЊЕНИК: Схватиће. Све ћу им искрено рећи.

58964: Неће ти дати толико времена.

ЗЕЛЕНИ: Ти, Франсе, ти си брбљивко. Наравно да ће ти

огулити кожу ако те ухвате. Ја богме никад више нећу дозволити да ме неко улови. Никаква власт ме неће ућоркати, дајем вам реч.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Расправљате о људском суду? Чему? Адонај је већ одавно све пресудио.

58964: Рецимо и да избегнемо суд друштва. Како ћемо побећи од себе? Од своје савести?

ПРОМИНЕНТ: Мени је савест потпуно мирна. Знам да сам недужан и то ми је доста.

ЗЕЛЕНИ: Мени је најважније да кидијем одавде, а. ако ми иекад дође у госте та твоја савест... онда ћу гледати да се некако нагодим с њом.

58964: А! Не мори вас савест? А зашто се онда исповедате у сну? Слушам вас сваки дан. Слушате и ви мене. Ево, овај пророк стално нешто ради, тражи заборав. Је ли успео? Је ли ико од нас успео да побегне? Зар хоћете да се целог века мучим са грижом савести, да не спавам, да указују прстом на мене, да ме пљују, да ме се грозје?

РАЊЕНИК: Значи, да останемо? И да за тих неколико дана живота убијемо још стотине хиљада невиних?

58964: Не знам! Не знам! Знам само да су добро учинили они који су одбили да раде овде.

РАЊЕНИК: Оми су били кукавице! Нису смели да се ухвате у коштац са смрћу. Поклецнули су на првом кораку.

58964: Не говори о њима тако! Забрањујем ти! Да смо сви били као они, фашисти би морали сами да убијају. Не би могли да кажу за нас да смо испљувци. Ми смо били кукавице!

ЗЕЛЕКИ: Зар човек мора да цркне да би постао херој.

РАЊЕНИК: Они су узалуд погинули. У логорима има толико многа људи да ће се међу њима увек наћи довољно за рад у Небеском одреду.

ПРОМИНЕНТ: Чак и кад би сви, апсолутно сви, одбили да раде овде, ништа се не би променило. Био би само још већи број жртава. Они не би презали од тога да све логораше побију.

58964: Онда би били присиљени да сами раде ове свињарије.

ЗЕЛЕНИ: Србе, зар желиш да свет никад не сазна о тим свињаријама?

58964: Не.

ЗЕЛЕНИ: А како ће сазнати ако не буде нас очевидаца? Ми морамо да побегнемо одавде.

ПРОМИНЕНТ: Ја због тога и водим дпевник. Они неће оставити никакве трагове за собом. Уништиће све и никад се ништа неће сазнати...

58964: То сте све измислили! Нисте ви због тога пристали да

радите! У оном тренутку кад смо тамо доле стајали на киши и кад је командофирер тражио да одговоримо: да или не, сви смо мислили само на то како је лепо да нам срце што дуже куца, па макар било тако болесно као твоје, Полен. То је одлучило, а не брига о човечанству.

ПРОМИНЕНТ: Па онда?

58964: Па онда, хоћеш ли причати својим земљацима, својој деци, да си лично убијао само да би који дан више удисао овај смрдљиви ваздух? Хоћеш ли ти, Франсе? Хоћеш ли ти, Зелени, рећи Грети у сењаку колико си људи циклонизирао? Мислиш ли да ће после тога пристати да легне с тобом? Мислиш ли да ћеш моћи да издржиш целога живота да о томе ћутиш? Сајцијо, како ћеш погледати својим сународницима у очи? Ћутите...

Видите, излаза нема. Не можемо да се ослободимо овога...

ЗЕЛЕНИ: Не знам, нећу да знам, можда ти имаш право, али ја морам да побегнем одавде. Нећу да постанем други Ђузепе.

Ако останемо, то ће све нас да стигне.

58964: Добро, куда ћеш да одеш?

ЗЕЛЕНИ: Ја знам.

58964: Ти знаш. А ти, Франсе?

РАЊЕНИК: Рат још није завршен.

58964: А ти, богомољче, куда ћеш ти?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ (после дужег размшљања рече) Не знам.

ПРОМИНЕНТ: Наћи ће се и за тебе место.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ одречно заклина главом.

ЗЕЛЕНИ: Бах, велики је свет!

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Мој свет више није велики.

ЗЕЛЕНИ: Ваљда не мислиш и ти...

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Ни птице овде не остају. Растера их дим.

58964: Да сам птица, ни ја не бих био ту.

РАЊЕНИК: И ја сам човек? Па? Зар баш то није довољно да побегнемо одавде?!

58964 (се развика) Идите! Идите куд хоћете! Одлазите, оставите ме! Ја немам куд!

ПРОМИНЕНТ: Због чега?

58964: Не питајте ме више ништа... Не могу.

ЗЕЛЕНИ: Бојиш се?

58964: Да.

ЗЕЛЕНИ: И нас је страх. Морамо да ризикујемо.

58964: Не бојим се тога.

ЗЕЛЕНИ: Него?

58964: Себе.

ЗЕЛЕНИ: Исуса му, зашто?

58964: Опет нећу моћи да издржим.

ПРОМИНЕНТ: О чему то говориш?

58964: Једном нисам издржао.

РАЊЕНИК: Шта ниси издржао?

58964: Батине. Мислио сам да су ми све кости поломљене...

Нисам могао више...

ЗЕЛЕНИ: И?

58964: Рекао сам све... Имена, сва имена... Кад ми је постало јасно шта сам учинио... било је доцкан. Сви су били похватани и обешени... Онда су тражили од мене да стално радим за њих... Одбио сам.

РАЊЕНИК: Бојиш се да се не понови?

58964: Да.

ЗЕЛЕНИ: Али то је само још два дана... Неће нас дотле открити. Све је добро припремљено.

58964: Али ако ме бију због... Због спорог рада, рецимо... Бојим се да ћу све рећи...

РАЊЕНИК: Зашто нам то није раније казао? Играо си се нашим главама.

58964: Веровао сам да ћу моћи да издржим. Читаве дане уверавао сам себе да ћу издржати... Узалуд.

ЗЕЛЕНИ: Онда... (После ове речи наста тежак мук) Онда?

РАЊЕНИК: Не преостаје нам ништа друго.

ПРОМИНЕНТ: То мора вешто, иначе, ако се пре времена открије...

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Ја нећу да прљам руке.

ЗЕЛЕНИ: Жао ми је што је тако испало. Христа му, жао ми је.

58964: Не треба ми ничије сажаљење. Ја сам већ рашчистио са собом. Немате шта да жалите.

ПРОМИНЕНТ: Овде ниједном није нестала струја? (Сви га зачуђено погледаше) Није? То се иначе догађа. Неко тек изађе у ноћ и убрзо настане мрак. Само за неколико тренутака.

ЗЕЛЕНИ: Да, то је често било.

РАЊЕНИК: У Мајданеку смо имали једног дечака. Био је Белгијанац. Звали смо га Пипл. Капо га је непрестано напаствовао. Пипл се у почетку опирао, али... Живео је са капоом две недеље, више није издржао. Једне ноћи је изашао из собе. Ујутру, када смо полазили на рад, висио је на жицама. Био је мали као беба и потпуно црн.

ЗЕЛЕНИ: Да, у жицама је високи напон... То је секунд.

СТАРАЦ (хитро уђе) Долази. Јесте ли готови?

ПРОМИНЕНТ: Чини ми се.

С. К. (се раскорачи у вратима) Шта је, свиње, зашто под није сув? Хоћете ли да вас натерам да га исушите својим задњицама?

Чим је С. К. ушао у собу и почео да шета по њој, МУСЕЛМАН је са празном кофом пошао напоље.

С. К.: Донеси много воде, брзо... Просипај по поду, не жали...

Ови твоји идиоти обрисаће то зачас.

МУСЕЛМАН преплашено изађе.

С. К. (се обрати 58964) Зашто ти не радиш? Рибаж!

58964 га само погледа, па мирно и полако приђе свом лежишту.

Испод узглавља извади кутију са дуваном.

С. К.: Ти, господине, теби говорим! Зашто нерадиш?
58964: Мрзи ме.
С. К. (дрекну) Шта? Противиш се! Језиком ћеш брисати под!
58964 (се није освртао на његове претње. Прилазио је осталима и делио им свој дуван) Узми. Нећу више да пушим.
ЗЕЛЕНИ: Ја никако не могу да га оставим.
58964: Узми!
ПРОМИНЕНТ: Не пушим.
58964: Можда ћеш пропуштити. Нека ти се нађе. Франсе, ево и теби.
С. К.: Шта је ово? Побуна? Све ћу вас на рапорт!
СТАРАЦ: Пусти људе нека се мало одморе. Не прави се важан!
С. К.: Не мешај се! Овде ја командујем!
СТАРАЦ: Оставићеш их на миру, то ти ја кажем. Стани мирно кад разговараш са мном! Скини капу!
С. К. га послуша.
58964 (приђе Човеку под капом) Ако пушиш... Узми.
ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Нећу те заборавити.
58964: Стари, ево и теби. Одрекао сам се дувана.
СТАРАЦ: То је лепо. Је ли добар?
58964: Пробај. Допашће ти се. (За тренутак је изгледало да ће дати и капоу, али се онда предомисли и зави себи цигарету. Запали је и пође излазу) Попушићу још ову.
С. К. (викну) Куд си пошао?
58964: Напоље.
С. К.: Кога си питао?
58964: Немој да вичеш. Идем да бацим ђубре. (рече и узе кофу са ђубретом)
С. К.: То ћеш урадити кад ти ја наредим. Сад ти наређујем да останеш ту где си.
58964: Бацићу га сад. (Изашао је не осврћући се)
С. К.: Ја ћу те задржати. Пребићу га! (рече и полете за њим)
СТАРАЦ: Ти остајеш овде. Стани мирно.
С. К. стаде мирно.
СТАРАЦ: Остаћеш тако док не позову на рад. Још ћемо о томе поразговарати. Радите, момци. Вратићу се чим поднесем извештај. (рече и изађе)
С. К. (се није мицао. Само је претио) Показаћу вам ја, бандо једна! Запамтићете овај дан! Рибajte! Јаче! Притисни добро! Сви су покушавали да раде, али због напетог ишчекивања једва да су се мицали. Мрак се неопажено ушуњао. Ушао је МУСЕЛМАН са кофом воде. Нико није говорио.
С. К. (се развика) Говорите гадови! (Нису га послушали)
С. К. зграби кофу од Муселмана и тресну је о под. Кофа се преврну, али се хефтлинзи не померише. Одједном светлост утрну и сирена заурла. После неколико тренутака светло се упали. У мраку се нико није померио, само су сад приковали погледе на врата.
С. К.: Нико да није изашао! Ни у ходник! (викну и изјури)

Чим је залупио врата, МУСЕЛМАН приђе изврнутој кофи, чучну крај ње као да би хтео да покуша да врати воду у њу, али не може да се одлучи.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ (поче да се моли) »Блажена је почивка у сенци врлине. Нашим племенитим очевима и нашим љубљеним мајкама, верним мужевима и вољеним женама, драгој браћи и нежним сестрама, добрим нашим ћеркама и синовима, поштованим рођацима и врлим пријатељима нека буде додељен удео у сјају и блаженству, нека почивају у вечиом миру. Нека их прати мир, изнад њихових гробова нека бди мир, као што је писано: »Доћи ће мир и вечито ће безбрижно почивати онај који је био прав.« Нека почивају сви безбрижно у гробу своме. Амен.«

РАЊЕНИК је завио цигарету, запалио и зурио у њен дим.

ПРОМИНЕНТ стави дуван у једну кутијицу.

ЗЕЛЕНИ (их је дуго посматрао, а онда иагло приђе кревету на коме је некад леошо 58964 и скиде са њега јастук, па га однесе на свој кревет. Поглед му се сусрете са осталима и он промени одлуку. Узе комад канапа и њиме увеза јастук тако да личи на лутку. Приђе Муселману и рече) Ево ти лутке - Емилио.

МУСЕЛМАН радосно узе лутку.

Киша је добовала. МУСЕЛМАН је седео за столом покушавајући да сагради кулу од коцака. Али он је био врло неспретан и посао му је поред свег залагања споро одмицао.

После неког времена у собу уђе

ПРОМИНЕНТ (нервозно се осврћући леводкно. Приђе Муселману и рече) Је ли долазио?

МУСЕЛМАН га погледа и настави зидање куле.

ПРОМИНЕНТ: Ниси га видео?

МУСЕЛМАН са срећним изразом лица хтеде да стави и последњу коцку на врх куле кад

ПРОМИНЕНТ (плану) Је ли долазио? До врага с тим? (и једним ударцем сруши кулу)

МУСЕЛМАН га тужно погледа и поче да скупља коцке по поду.

ПРОМИНЕНТ: Добро, добро... Извини. (Подиже коцке са пода и стави их на сто. Уђе)

ЗЕЛЕНИ (и рече) Где је?

ПРОМИНЕНТ: Ниси га нашао?

ЗЕЛЕНИ: Ни ти?

ПРОМИНЕНТ: Свуда сам га тражио. Ту нешто иије У реду!

ЗЕЛЕНИ: Без нервозе.

ПРОМИНЕНТ: Нестао је баш сада када је све готово.

ЗЕЛЕНИ: Морамо поново у потрагу. Идемо!

На вратима се сретеше са РАЊЕНИКОМ и ЧОВЕКОМ ПОД КАПОМ.

ЗЕЛЕНИ: Но?

РАЊЕНИК: Ништа.

ЗЕЛЕНИ: Још једном. Брзо! Ускоро ће залупати гонг за полазак.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Ако га не нађемо?

ЗЕЛЕНИ: Онда смо надрљали. Морамо га наћи и - квит!

ПРОМИНЕНТ: Погледајте код шрајбера. Пожурите!

Одоше. Нешто касније уђе С. К. МУСЕЛМАН је буљио у њега, а онда поче узрујано да скупља коцке у наручје да би их пренео у свој кревет.

С. К. (викну) Врати се! (МУСЕЛМАН стаде) Врати се! Хајде, приђи ближе, још ближе - та примакни се! (МУСЕЛМАН се полако и опрезно враћао столу) Седи. (МУСЕЛМАН је сео и даље чувајући љубоморно своје коцке.) Зашто се ти мене бојиш? Видео си то од других? А зашто се они боје? Зашто ме се сви боје? Одговарај! (затим настави мало смиреније) Не знаш? Не знаш... Наравно, ни ти не знаш... Јесам ли лоше поступао са вама? Може ли се друкчије? Знам ја вас. Све вас знам. Кад бих само мало попустио, ви бисте то злоупотребили. Шта, ваљда не бисте? И ко би онда страдао, шта мислиш ко? Ја се чувам и то је све. Зашто сте захтевали да будем капо? А сада се плашите... Чега? Лудаче, чега? (МУСЕЛМАН устаде и поче да се повлачи) Седи. Ништа није... но... ништа... седи, Тако. Хајде, зидаћемо заједно. Хоћеш? Хајде, дај коцке. Дај коцке! Тако. Ређај! Ову ту. Тако. Не тако. Пусти. Пусти мене. Тако. Мислиш да је мени лако! Ову ћемо овде. Злочинац? А? Ту - тамо. Понекад... Често... Понекад и сам мислим да сам... Можда... Зашто бих био то? Ту - тамо. Не могу да будем крив. Зашто баш ја да будем крив? Ову ћемо овамо. Добро? Мислиш да ја не волим живот? И ти га волиш? Ие могу да будем крив за то... само ја... баш ја... Зар је лоше што та кула стоји? Видиш да стоји? Видиш... Па? Реци зашто то стоји? А? Зашто? Зато што је темељ чврст... Само зато... То је оно... Пробај друкчије, хајде пробај. Пробај! Ето... малу коцку доле, па већу на њу... Сад још већу... Још већу... А?! Руши се, је ли? Хајде, покушај поново... Не може да стоји. Ето, то је оно. Не могу ја онда бити крив. Понекад ми се чини... Можда би требало нешто... Нешто што нико није... Ја знам шта је то... Немој мислити да не знам. Не плаши се... Видећеш. Можда ћу скоро... само... Руши се, ето... Знам да сам пренаглио кад сам га ударио. Разбеснео ме је. Ја нисам могао да се уздржим. То ми је било први пут. Добро, имаш право, пренаглио сам. Мислиш ти да ја тучем што ми то чини уживање? Србе је био крив. А сад... Заборавим се... Ударим, онда опет, и онда ударам, ударам, ударам... (МУСЕЛМАН поче да се смеје) Смејеш ми се? Смејеш ми се! Гаде! Гаде!... Све вас треба побити... Све, све! (МУСЕЛМАН се преплашено пови под столом) Не разумете ме. Ви? Шта сте ви?

Знаш шта сам ја био? Зар ти знаш шта значи бити уметник? Мислиш ли ти да сам овде дошао због неких идеја? Мислиш ли да бих ја могао крити пушку под таванским гредама? Да бих могао ноћу да вребам на људе из бусије? Подметнули су ми. Он ми је подметнуо. Зато што сам био бољи од њега. Зато што сам имао лепшу жену, легаци стан, лепши атеље, одело, намештај. Зато што сам бољи уметник од њега! Не верујеш? Ни ти не верујеш? Али ја ћу свима да вам докажем. Знаш ли зашто скупљам оно злато? Претопићу га. Направићу од њега Леду, такву какву још нико није направио. Од лабуда ће бити само глава. Откинула му главу! Је ли да је то одлична идеја? Леда од златних зуба! Леда са лабудовом главом. Доказаћу вам свима, незналице једне! Ја ћу нешто да урадим... Онда ћете... Ушао је ЧОВЕК ПОД КАПОМ и одмах пришао свом кревету.

С. К.: Где си био?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Ишао по храну.

С. К.: Миска ти је овде.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Узимам само хлеб.

Узе менору и пажљиво настави рад на њој. Уђоше

ПРОМИНЕНТ и ЗЕЛЕНИ

С. К.: Јесте ли и ви ишли по храну?

ПРОМИНЕНТ: Већ смо јели.

С. К.: Тако, тако...

ПРОМИНЕНТ: Звали су нас да помажемо при истоваривању дрва.

С. К.: Проверићу.

ПРОМИНЕНТ: Кад смо стигли већ су била истоварена.

С. К.: Тако?... Шта има за ручак?

ЗЕЛЕНИ: Купус.

С. К.: Смучио ми се. Јешћу мало шунке. Позајмите ми хлеба.

После дугог ћутања

ЧОВЕК ПОД КАПОМ (одговори) Ја сам свој појео.

ЗЕЛЕНИ: На жалост и ја.

С. К.: Е, нисам баш нарочито гладан. Јешћу касније. (Извуче из џепа нови шпил карата) Како вам изгледа? Сасвим нов. Да одиграмо коју рунду до поласка?

ЗЕЛЕНИ: Не игра ми се.

С. К.: Нека. Могу и са њима.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Изашла је већ прва звезда и најавила дан суботњи. Шабес је и не смем карте дотаћи. У недељу бих врло радо.

С. К.: Ех, у недељу... Треба сада да прекинемо време. Хајде, Полењ, ја и ти... онако мало... удвоје.

ПРОМИНЕНТ: Не могу да погазим своју реч.

С. К.: Реч?

ПРОМИНЕНТ: Зарекао сам се да се никада нећу коцкати.

С. К.: Чини ми се да си пре неки дан играо, тамо у другој соби.

ПРОМИНЕНТ: Преварио си се.

С. К.: А ја бих рекао да си баш ти био. Хајде, Зелени, игра ми

се.

ЗЕЛЕНИ: Рекао сам: не игра ми се.

С. К.: Хајде, Унгар, то није грех.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Кад је Шабес, грех је.

С. К.: Хајде... Само једно дељење. (Нико не одговори) Но?

(Пауза) Добро. Ако вам се нешто деси... нешто непријатно, ви сте криви. (Оде јако залупивши вратима)

ЗЕЛЕНИ (сачека док се кораци удаљише, затим се нагло окрену Човеку под капом) Јеси ли га видео?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Не.

ЗЕЛЕНИ: Зашто онда седиш ту? Шта зеваш? Хајде, Полен и ти! Пребићу га само ако га уловим! Крећи! Где је Франсе?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Могли смо да будемо љубазнији са оним ганефом. Змија уједа кад се разбесни.

ЗЕЛЕНИ: Бах! Неће оп ништа да учипи. Само праска. Ако, последњи му је пут.

Ушли су РАЊЕНИК и СТАРАЦ.

ПРОМИНЕНТ: Најзад!

ЗЕЛЕНИ: Шта је с тобом?

СТАРАЦ: Био сам код шрајбера.

ПРОМИНЕНТ: Тражио сам те тамо.

РАЊЕНИК: Тамо сам га нашао. Мимоишли сте се.

ЗЕЛЕНИ: Нама гори под петама, а ти...

СТАРАЦ: Ја? Шта? Био сам у писарници зато што је трсбало да Вили, онај капо, дође тамо...

ПРОМИНЕНТ: Вили? Шта он има с тим? Јеси ли спремаи?

СТАРАЦ: Има он с тим... тај Вили... Има. Ви сте приметили како је то чудан човек? То је једини капо који не злоставља људе. По мом мишљењу...

ЗЕЛЕНИ: Не тиче нас се његова доброта! Ми одлазимо. Одмах!

СТАРАЦ: Видите... Вили... то се тиче нас. Треба да чујеш шта Ернст хоће... шта Вили хоће од Ернста. То је важно...

ПРОМИНЕНТ: Где ти је храна?

СТАРАЦ: Доле је... Да... Ернст је био врло љубазан са њим.

ПРОМИНЕНТ: Не изврдавај више! Јеси ли извршио све припреме?

ЗЕЛЕНИ: Јеси ли или ниси?

СТАРАЦ: Само да чујете... ово... до краја...

ЗЕЛЕНИ: Говоримо о бекству, чујеш, о бекству!

СТАРАЦ: Оставимо то за сутра. Боље је. Ово са Вилијем...

ПРОМИНЕНТ (га шчепа за прса) Ти... ти... луди старче! Ми вечерас бежимо! Вечерас!

СТАРАЦ: Вечерас не може...

ЗЕЛЕНИ: Шта? Шта?!

СТАРАЦ: Треба да одложимо.

ЗЕЛЕНИ: Што? Говори!

СТАРАЦ: Страже су јаке...

ПРОМИНЕНТ: Увек су такве.

СТАРАЦ: Магла је...

ПРОМИНЕНТ: Тим боље...
СТАРАЦ: Нећемо видети... Минирано је...
ПРОМИНЕНТ: Наш пут није.
СТАРАЦ: Минирано је све...

ЗЕЛЕНИ: Рекао си да је пут слободан! Рекао си - слободан!
СТАРАЦ: Веровао сам даје тако...
ЗЕЛЕНИ: Веровао? Веровао је... веровао...
СТАРАЦ: Да... нисам био сигуран...
ЗЕЛЕНИ: Христа ти! Зашто ниси тако рекао?!
СТАРАЦ: Због њега... Увек је бежао од мене. Морао сам тако. Морао сам нечим да га задржим. Ја сам... ја сам стварно мислио, али... нисам... нисам још стигао да утврдим.
ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Утврдићемо ноћас.
СТАРАЦ: Не треба, Имамо времена.
ЗЕЛЕНИ: Времена? Ми?
РАЊЕНИК: Било би лудо да идемо наслепо.
ПРОМИНЕНТ: Морамо ноћас.
РАЊЕНИК: Бесмислено је.
ЗЕЛЕНИ: Погледај, још свега пет рецки до деведесет. Можда данас последњи пут идемо у Бжезинку.
ПРОМИНЕНТ: Сутра, прекосутра у Освиенћиму ће бити изабрани нови људи.
РАЊЕНИК: Ухватила вас паника!
ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Онај ганеф... Греко... Он неће да чека!

ЗЕЛЕНИ: Спремајмо се! Покушаћемо!
СТАРАЦ: Не можемо ништа да учинимо!
ПРОМИНЕНТ: Можемо да покушамо. То можемо. Готови?
СТАРАЦ: Ја и мој син не идемо.
ЗЕЛЕНИ: Не измотавај се више! Решено је и - квит!
СТАРАЦ: Ми не идемо.
ЗЕЛЕНИ: Франсе?!
СТАРАЦ: Ти ћеш остати са мном? Хоћеш, хоћеш, је ли?
Реци, реци, молим те... Остаћеш?
ПРОМИНЕНТ: Не помишљај на то, Франсе!
СТАРАЦ: Хајдемо, сине! Хајдемо. Већ је крајње време да поднесем рапорт. Командофирер ће се љутити. Хајде, хајде...
ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Ако оду...
ПРОМИНЕНТ: Да. Поћи ћеш са нама!
СТАРАЦ: Идите! Идите! Кад сте усијане главе. Само напред!
Мене и мог сина се то не тиче.
ЗЕЛЕНИ: Нећу да ризикујем. И ти ћеш са нама.

СТАРАЦ: Не брините се. Нећу вас издати. И тако ћете поцркати.

ЧОВЕК СА КАПОМ: Још пет минута до десет...

ЗЕЛЕНИ: Идеш ли са нама, или не?

СТАРАЦ: Идите само. Идите.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Не треба га убијати. Не чините грех без потребе.

ЗЕЛЕНИ: Без потребе?

СТАРАЦ (викну) Помоћ! По...

ЗЕЛЕНИ га брзо шчепа страга и зачепи му уста.

РАЊЕНИК: Пусти га! Пусти га! (полете на Зеленог, али га ПРОМИНЕНТ свали једним ударцем на под)

ЗЕЛЕНИ: Стара будало, не вичи, не вичи...

СТАРАЦ (дошавши мало до даха, престрашено повика) Упомоћ!

ЗЕЛЕНИ: Ћути!

ПРОМИНЕНТ повуче са сајцијиног кревета један талес и добаци га Зеленом. Овај запуши њиме Старцу уста. СТАРАЦ клону.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Не! Не тиме! Не талесом! Не, не, не! Не, не, не!...

ПРОМИНЕНТ је пазио на РАЊЕНИКА који се полако придишао. ЗЕЛЕНИ је у углу довршавао старца. МУСЕЛМАН је зидао цело време своју кулу која се рушила и ни на кога није обраћао пажњу.

ЗЕЛЕНИ (држећи талес у рукама, смркнуто изађе из угла) Сам је крив... Гадно је... Овако изблиза...

ЧОВЕК ПОД КАПОМ (му истрже талес из руку) Проклети! Проклети! Ви проклети гоји!

РАЊЕНИК (је стајао и буљио у угао који је скривао леш) Merde! Vous êtes fous! Fous! Merde! Merde!

ПРОМИНЕНТ: Склони се! Треба да га сакријемо.

ЗЕЛЕНИ: Треба...

ПРОМИНЕНТ: Гурнућемо га иод кревет.

Он и Зелени ухватише леш и гурнуше га под Муселманов кревет.

РАЊЕНИК: Страшно сте погрешили.

ЗЕЛЕНИ: Викао је. Могли су га чути.

РАЊЕНИК: Хтео је ла нас спасе.

ЗЕЛЕНИ: Да је хтео...

РАЊЕНИК: Веровао је да може.

ПРОМИНЕНТ: Требало је да нам кажеш...

РАЊЕНИК: Да сам казао, шта бисмо имали од тога? Зар би то ишта изменило? Овако... бар смо имали наду... Заволео сам га. Био је бољи од мог оца.

ПРОМИНЕНТ: Бежаћемо ноћас. Разумеш! А ти ћеш...

С. К. (Уђе и из свог сандука извади шунку. Рече Зеленом) Нож. (Зелени га даде без речи. С. К. је лагано и са уживањем

резао шунку. Волим што је овако општар. Преко залогаја, нехајно рече) Можете да легнете. Спавајте.

ПРОМИНЕНТ: Сад ће нас позвати на рад.

С. К. (стави нов залогај у уста) Вечерас нећете на посао. (Натеже боцу с вином) Променио сам се са Хансом. Његова група иде сада. Лезите. Спавајте.

ЗЕЛЕНИ: Фино... Бар ћу се одморити. А... зашто не идемо?

С. К.: Вечерас ја имам важан посао - овде. (Хефтлинзи се згледаше. С. К. врати шунку и пође, ставивши нож у џеп)

ЗЕЛЕНИ: Мој нож.

С. К.: Спавајте. (Оде)

ЗЕЛЕНИ: Сазнао је!

РАЊЕНИК: И мени је сумњив.

ПРОМИНЕНТ: Твој »отац« му је казао.

РАЊЕНИК: Он то никад не би урадио... Због мене...

ЗЕЛЕНИ: Опет га браниш! Ти... А сад?

РАЊЕНИК: Најбоље да спавамо. Ако одемо сутра у Бжезинку, бежаћемо, ако не... прекосутра...

ЗЕЛЕНИ: А овај да остане овде? На јутарњем апелу приметиће да га нема. А ако пронађу код нас... Морамо ноћас!

РАЊЕНИК: Како?

ЗЕЛЕНИ: Не знам... Не знам! Али морамо...

ЧОВЕК ПОД КАПОМ (рече као за себе) Нико не иде радо у Бжезинку. Ни Хансови људи не иду радо. Требало би рећи: »Идемо место вас« А они би рекли: »Идите.« И трљали би задовољно руке. Нико не иде радо у Бжезинку.

ПРОМИНЕНТ: То је! Треба да се променимо са његовим људима. Они ће пристати. Идемо!

РАЊЕНИК: А хоће ли Ханс пристати?

ЗЕЛЕНИ: Подмитићемо га. Пристаће итекако.

РАЊЕНИК: Хансу треба злато.

ЗЕЛЕНИ: Имамо га. (Узе сандук С. К.) Позајмићемо од њега.

РАЊЕНИК: Закључан је.

ЗЕЛЕНИ: Ха! А мој занат! (Поче да отвара катанац комадом жице)

ПРОМИНЕНТ: Пожури!

РАЊЕНИК: Опаметите се. Срљамо у сигурну пропаст.

ПРОМИНЕНТ: Готово?

ЗЕЛЕНИ (је отворио сандук и извадио платнену кесицу) Него шта...

ПРОМИНЕНТ: То ће чак и за Ханса бити доста.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ устаде и пође. РАЊЕНИК се није мицао.

ЗЕЛЕНИ (полазећи, рече Рањенику) Хајде!

У том тренутку заурла сирена и зајеча гонг. У ходникусе зачу бат корака и комешање. Светлост утрну. Сирене и гонг нису престајали, али су се у соби командофирера слабије чули.

Посилни је спавао на столици.
ШТУРМФИРЕР и још једаи војник унесе неког на носилима
и спустише га на кревет.
ШТУРМФИРЕР (продрмуса посилног и повика) Тео! Хеј,
Тео! Пробуди се! Устани, пијана стоко!
ПОСИЛНИ (скочи на ноге) Извол'те... ја...
ШТУРМФИРЕР: Завоје... алкохол... Брзо!
ПОСИЛНИ: Шта... Шта се догодило, господине
штурмфиреру?
ШТУРМФИРЕР: Један капо... нека грчка свиња... зарио је
господину оберштурмбанфиреру нож у груди кад је обилазио
пећи. То је било тако брзо. Нисмо могли да га спречимо.
Проклета грчка свиња!
ПОСИЛНИ: Господе!
ШТУРМФИРЕР: Завоје, завоје! Брзо! Капоа смо одмах
изрешетали. Ала крвари! Како се осећате, господине
оберштурмбанфиреру? Чујете ли ме? Господине, чујете ли
ме?
ПОСИЛНИ: Изволите завоје...
ШТУРМФИРЕР: Доцкан. Све ћемо их побити у зору. (Сви
стадоше мирно и салутираше) Претресите све собе! Сместа!
(Сирена и гонг се полако изгубише)

Из мрака се дуго чуло само куцање сата. Онда ЧОВЕК ПОД
КАПОМ кресну шибицу и запали свеће на менори. Дрхтава
светлост свећа се разли собом. Соба је у нереду, постелина
испретурана, ствари разбацане.
ЧОВЕК ПОД КАПОМ (отпоче своју тиху молитву) »Вечити
живот ће имати онај који је живео на задовољство бога свога
на овој земљи и који је био достојан да носи име човека које
му је бог подарио, јер писано је: »Ако је народ мудар и
правичан, онда ће поседовати земљу вечности«. »Више вреди
добар глас од скупогеног и мирисног уља и бољи је дан
смрти, него дан рођења. Тежи ка савршенству и знај да
награда за правичност неће изостати на другом свету. Амен«.
Испред стола на поду спавао је МУСЕЛМАН поред својих
коцака. Кукавица на сату изби три четврти. ПРОМИНЕНТ се
привуче ближе светлости свећа. Покушао је да пише писмо,
али речи нису долазиле. Грицкао је оловку, погледа
прикованог на погурену прилику сајдије, чије се тело клатило
по такту молитве. Из најмрачнијег угла собе посматрао га је
РАЊЕНИК (Најзад га упита) Кома сад хоћеш да пишеш? Зар
још увек верујеш да ће то негде стићи?
ПРОМИНЕНТ: Никад нисам у то веровао.
РАЊЕНИК: Зашто си онда писао онолика писма?
ПРОМИНЕНТ: Кад пишем... лакше ми је.

РАЊЕНИК: Сачувао си писма?

ПРОМИНЕНТ: Одмах сам их спаљивао. (Ућуташе)

ПРОМИНЕНТ: Прекини ту комедију! Како можеш сад да се молиш? Сад! Шта си ти, човек, или шта? Остало нам је још четврт часа. Ти се не бојиш смрти?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ (настави са молитвом. Затим не окренувши се рече) Отац мој говораше: »Ништа не можеш учинити противу три муке људске: мржње, патње и страха. Ако те некад снађу«, говораше, »моли се. Само толико можеш учинити«. (Затим настави молитву)

ЗЕЛЕНИ (који је цело време ходао по соби као дивља звер по кавезу, застаде слушајући Човека под капом. Онда продужи још бешње шетњу и не заустављајући се, рече) Колико су ти платили за издају? Колико си зарадио на нама? Десет цигарета, двадесет, сто? Три дана живота, пет, осам... Колико? Колико?

(Заустави се пред Човеком под капом) Но? (ЧОВЕК ПОД КАПОМ се молио, не обраћајући ни најмању пажњу на Зеленог) Колико си добио, Јудо? Десет дана, дванаест, осамнаест, двадесет...

ПРОМИНЕНТ (га задржа) Откуд знаш да је он?

ЗЕЛЕНИ: Он је.

ПРОМИНЕНТ: Ко ти је рекао?

ЗЕЛЕНИ: Нико не треба да ми каже. Имам нос за те јеврејске кукавице.

ПРОМИНЕНТ: Нашао си најслабијег!

ЗЕЛЕНИ: Он је!

ПРОМИНЕНТ: Доста је било игре, швапска улизице!

ЗЕЛЕНИ: Какве игре, какве игре?!

ПРОМИНЕНТ: Покушаваш да подметнеш другима своју гадост! Стари је то трик, Немче!

ЗЕЛЕНИ: Запуши .. Запуши ту твоју говнару!

ПРОМИНЕНТ: Сам си говорио да ће ти живци попустити.

ЗЕЛЕИИ: А тако! Тако, дакле, господине, са утицајним пријатељима. Ту ли смо... Награда је припала вама.

Пријатељи су се побринули, је л' да?

ПРОМИНЕНТ: Пољак још никада није издао.

ЗЕЛЕНИ: Ти јеси!

ПРОМИНЕНТ: Ти си.

РАЊЕНИК (изађе из мрака и стаде међу њих) То сад не вреди.

ПРОМИНЕНТ: Не мешај се!

РАЊЕНИК: Седи тамо и пиши своја писма. Ти шетај.

ПРОМИНЕНТ: Склони се!

РАЊЕНИК: То нема више никаквог смисла.

ЗЕЛЕНИ: Много говориш. Доста ми је твојих поповања. И ти... И ти...

РАЊЕНИК: Шта је?

ЗЕЛЕНИ: Ти и тај твој старац... Много ае се домунђавали. Много, врло много, Франсе. Да нисте нешто шапнули и крме другоме? Да те погледамо мало изблиза, а?

РАЊЕНИК: Будало!

ЗЕЛЕНИ: А где је капо? Где је капо?

РАЊЕНИК: Он није ништа знао.

ПРОМИНЕНТ: Мислиш? А ако је неко баш њему издао, а он даље пренео есесовцима? Издајица је сад ту, а Греко папољу.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ (као да разговара сам са собом, рече)

Ко може рећи: он, и прстом упрети у њега? Ко од нас може рећи: тај не, и веровати у то? Ко од нас који смо лицем у лице један према другом? Само за једног можемо рећи: чист је, н веровати у то.

ПРОМИНЕНТ: Ко је тај?

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: На растанку нам даде свој дуван.

ЗЕЛЕНИ: Ја ћу да убијем издајицу.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: Зашто убити? Смрт није мука. Мука је њено ишчекивање. Оставимо ли издајници живот, остављамо му и муке његове.

У ходнику се зачу војнички бат. Сви претрнуше. Само је

МУСЕЛМАН наставио мирио своју игру са коцкама.

ЗЕЛЕНИ притрча вратима. Ослушкивао је. Кораци прођоше крај врата и њихов одјек се постепено изгуби. Ништа се не чује. Али напетост још задуго не попусти.

ПРОМИНЕНТ (рече) Још је рано за вешање. Остало нам је још... мало.

РАЊЕНИК: Можда ће нас извести пре...

ЗЕЛЕНИ: Зашто би?

РАЊЕНИК: Треба да нас одведу у Биркенау. Обесиће нас, за пример, пред публиком. Заборавио си обичај?

ПРОМИНЕНТ: Да... Немче, имаћеш велику публику.

РАЊЕНИК: Ускоро ћемо сви висити. То... Но... то неће бити нимало лепа слика.

ПРОМИНЕНТ: Добро је што је ми нећемо видети... Али, они ће се наживати. Петорица одједном - леп залагај.

РАЊЕНИК: Уживаће. Уживаће, него шта. Нарочито командофирер. Он се већ упред облизује. Требало би му подвалити. Требало би им свима подвалити.

ЗЕЛЕНИ: Трућаш!

РАЊЕНИК: Сад, сад нам се пружа прилика.

ПРОМИНЕНТ: Сад?

РАЊЕНИК: Пробудиће оне у Биркенау раније. Постројиће их. Онда ће доћи рапортфирер и објавиће почетак представе: »За казну... за пример... за опомену... Видећете како издише багра«...

ЗЕЛЕНИ: Не занима ме...

РАЊЕНИК: Запалиће цигарету... Долазиће остали... Братија: Менгеле, Хес, Каду... Трљаће руке и чекаће...

ПРОМИНЕНТ: Кад бисмо могли...

РАЊЕНИК: А нас нема... Глумци нису дошли на представу...

ЗЕЛЕНИ: Ти... Ти мислиш... Да им се одупремо? Зар ми? Зар овакви?

РАЊЕНИК: Да их нападнемо!

ПРОМИИЕНТ: Да, само... чиме? Речима? Псовкама?

РАЊЕНИК: Било чиме... Рукама... Столицама...

ЗЕЛЕНИ: Пуцаће... Пуцаће! Слистиће нас за две секунде.

РАЊЕНИК: Баш то... Баш то нам треба!

ПРОМИНЕНТ: Можда бисмо могли и ми једног од њих...

Само једног... то би било довољно.

РАЊЕНИК: Можда... Али, у Биркенау не бисмо стигли.

ПРОМИНЕНТ: Требало је то раније.

РАЊЕНИК: Да је свако од нас само по једног...

ЗЕЛЕНИ: Није то паметно... Можда то није најбоље...

РАЊЕНИК: Бољег нема.

ЧОВЕК ПОД КАПОМ: То је све... Чеках боље кад сам носио жуту звезду у граду свом. Чеках на путу за логор у отвореном вагону. Чеках у фабрици граната. Чеках овде поред својих бомби. Сада кад ништа немам, сада нападам.

РАЊЕНИК: Треба да се припремимо... Близу је...

ЧОВЕК СА КАПОМ: Добро... Нека буде тако.

ЗЕЛЕНИ (желећи да буде храбар, промуца) Браво... Јудо!...

Најзад... Пристао си... на борбу... Никад... није... доцкан... А?

ПРОМИНЕНТ: Пссст! (Приђе вратима и наслони на њих уво)

Долазе... (једва изговори. Остали су били непомични)

МУСЕЛМАН је очајно покушавао да сазида кулу којој је основица најмања коцка.

РАЊЕНИК (једва изговарајући, рече) Ти... ти... стани... тамо... Ти... ту. Узми столицу... Дајте и мени... ону тамо... Мало ближе... Добро... Сложно...

Сви га ћутке послушаше. Кретали су се као покварени роботи. Кораци се зауставише крај врата. Тад тишину разби крик:

ЗЕЛЕНИ: Не! Не! Чекајте! Чекајте...

РАЊЕНИК: Више волиш да те обесе?

ЗЕЛЕНИ: Молим вас немојте... немојте... Можда нас неће... можда ипак неће. Хтели су само да нас заплаше...

ПРОМИНЕНТ: Очекујеш помиловање?

ЗЕЛЕНИ: Не могу да нас обесе... То је немогућно!

Немогућно!

ЧОВЕК ПОД КАПОМ (прошапута) Сменили су страже...

ПРОМИНЕНТ: Знао сам! Знао сам да ћеш се открити!

ЗЕЛЕНИ: Нисам издао! Нисам!

РАЊЕНИК: Дакле, ипак ти?

ЗЕЛЕНИ: Ја нисам издајник. Нисам! Нисам... нисам. Часна реч... Христа ми... Нисам... Нисам издајник!

РАЊЕНИК: Очекивао си да ћеш нас гледати на »жирафи«, да

ће тебе оставити... отићи ћеш пре нас. Сад!
ЗЕЛЕНИ полете ка вратима, али га РАЊЕНИК и
ПРОМИНЕНТ склепаше. Није хтео да се преда. Оборише га
на под.
ЗЕЛЕНИ (поне да цвили) Нисам издао... молим вас... молим
вас... Не убијајте ме!... Не, молим вас...
ПРОМИНЕНТ: Пусти га, Франсе. Тако ће бити боље.
ЗЕЛЕНИ се не подиже с пода.
РАЊЕНИК (га удари ногом) Дижи се!
ПРОМИНЕНТ: Нека се превија. Швабо, хармонику ти нису
узели? Нису, је ли? Чујеш шта те питам?
ЗЕЛЕНИ: Не знам... не знам.
ПРОМИНЕНТ: Узми хармонику и свирај!
ЗЕЛЕНИ: Не могу... не могу сад да свирам...
ПРОМИНЕНТ: Зелено ђубре. Свирај »Организуј«!
ЗЕЛЕНИ: Не... не... Ја нисам... нисам!
МУСЕЛМАН је најзад успео да сагради своју кулу.
ПРОМИНЕНТ: Хоћеш ли почети? Ако нећеш - готов си.
РАЊЕНИК (одбруси) Свирај!
ЗЕЛЕНИ принесе хармонику устима и засвира. Звуци су били
тихи, дрхтави, неуједначени.
ПРОМИНЕНТ: Гласније! Гласније!
ЗЕЛЕНИ најзад погоди праву мелодију песме.
ПРОМИНЕНТ: Гласније! Још гласније! Још! Још!
ЧОВЕК ПОД КАПОМ се одвоји од њих и приђе менори.
Ставио је талес око врата и наставио своју молитву.
ПРОМИНЕНТ: Још гласније! Још... Још... Још!...
МУСЕЛМАН је задовољно седео поред своје куле.
ЧОВЕК ПОД КАПОМ (прекиде молитву. Неко време оста
погурен, а затим се исправи и угаси свеће на менори. У мраку
приђе прозору и скиде са њега ћебе. Гледајући напоље рече)
Месец је пун...
Сноп рефлектора неколико пута пређе преко собе. Потом је у
собу продирала само месечина, па и она постепено нестаде.
ЧОВЕК ПОД КАПОМ (рече) Облаци...
ЗЕЛЕНИ је свирао све тише и тише. Свирка се полако изгуби.
Сат је неумољиво куцао.